
REVISTA TEOLOGICĂ

organ pentru știința și viața bisericească.

Abonamentul: Pe un an 10 coroane; pe o jumătate de an 5 coroane.
Pentru România 12 Lei. — Un număr 50 fl.

Alegerea de mitropolit.

Sunt împrejurări de viață pentru anumiți oameni și oameni pentru anumite împrejurări.

În situația în care ne găsim astăzi — așa s'a dovedit — n'a putut ajunge altcineva în fruntea bisericii noastre decât părintele vicar dela Oradea-mare — Vasile Mangra.

N'am putut comentă preparativele în vederea acestei alegeri — nu putem comentă nici rezultatul ei.

Care trebuie să fie însă atitudinea și datorია noastră în situația dată?

Față de biserică, mai mult ca ori când suntem datori să ne înmulțim dragostea noastră sinceră și să ne înțelegem toate puterile la o muncă pozitivă în folosul și spre progresul ei.

Față de om?...

Toți ceice țin la principiile de educație a conștiințelor, deocamdată nu pot avea decât o singură atitudine: neutralitatea expectativă.

Vrem să-i vedem mai întâi cărările și faptele, căci noi capacitățile nu i-le contestăm.

Așteptăm.

Redacția.

Câteva momente din lupta pentru episcop românesc la Arad.

Această luptă, pe care au declarat-o Românii din dieceza Aradului ierarhiei sârbești în primăvara anului 1814, e cea mai puternică manifestare a Românilor bănațeni pentru validitatea culturii noastre naționale prin biserică. Ea nu a izbucnit pe neașteptate, ca o apariție izolată, ci a fost rezultatul unei frământări care cuprinsese de câțeva vreme lamura neamului românesc din Banat și se vede tot mai puternic în mândria pentru originea noastră și a numelui de Român, în nemulțămirea cu întunecul nepătruns care acoperea sufletul românesc înecând în germenii însușirile alese ale acestui popor păstorit de străini neînțelegători și nepăsători, în setea tot mai arzătoare de lumină și de libertate.

Încă în 1807 — tocmai 7 ani înaintea petiției pentru episcop românesc la Arad — găsim un document frumos al acestor frământări: Protopopul din Lugoj și cel din Belinț, preotul Dimitrie Țichindeal din Becicherecul-mic și preotul din Bocșa, cerând împăratului în numele «a toată nația românească din banatul timișan» un Român în postul vacant de director al școalelor naționale,¹ argumentează în felul acesta: Noi Românii suntem strănepoții ostașilor lui Traian, — cei mai vechi locuitori ai acestei țări; și am apărat-o pe ea și legea noastră creștinească neînterupt de atunci și până astăzi. Flacăra virtuților strămoșești nu s'a stins în poporul nostru, ci

¹ Director al școalelor naționale în districtul timișan fusese D. Stefanovici. Fû numit acum Grig. Obradovici propus de directorul școlar suprem, după ce cancelaria aulică ceru — în urma petiției Românilor — dela consiliul locot. să-i propună Români. v. Arhiv. stat. Budapesta *Act. cancel. aul.* 1807. Nr. 7290 și 10216.

e oprimată numai în lipsa de educație și îngrijire bună a sufletelor. Căci din 3 părți ale populației Bănătului, 2 sunt curat românești și numai una amestecată, mai mult sârbească, totuș «episcopii cari cu preoții satelor și cu poporul, sau directori de școală cari cu învățătorii și cu elevii lor să se poată înțelege fără tălmăciu, până acum nu am putut aveà». Dar străinii ne învață sârbește sau neglijă cu totul învățământul și întunerecul de pe sufletele noastre nu se împrăștie. Dacă ar aveà parte de altă purtare de grijă, copiii noștri ar dovedì curând lumii, care ne cunoaște rău, că «sunt adevărați urmași ai Romanilor».¹

Dela această dată încoace stăruințele bănățenilor pentru cultura românească s'au continuat. Indemnat probabil de această mișcare episcopul Vulcan dela Orade face împăratului, în toamna anului 1808, propuneri privitoare la promovarea culturii la preoții și învățătorii gr.-ort. și la îmbunătățirea subsistenței lor. Intre altele roagă pe M. Sa să institue în diecezele Arad, Timișoara și Vârșeț Români ca episcopi, arhidiaconi și directori de școale.² Ca un succes al stăruințelor românești se înființează la 1812 institutul pedagogic la Arad și tot din tendința aceasta largă cătră progres și libertate izbucnește în 1814 lupta pentru episcop «de neam român cu sângele și cu inima românească».

Cauzele că această luptă au purtat-o Românii cu multă vehemență le găsim în nemulțămirea lor profundă și generală cu păstorirea diecezei, care — după informații contimporane, mai mult românești, — erà ticăloasă. Neajunsurile și nedreptățile de cari sufereà preoțimea

¹ Iosif Vulcan: *Dimitrie Cichindeal*, București 1893 pp. 67—68.

² Arhiva statului. Budapesta. *Actele cancelariei aulice ungare*, a. 1815 Nr. 12328.

și poporul au un caracter îndoit, și anume: Oprimarea sufletului românesc și negoțul nerușinat cu darurile sfinte ale bisericii.

La prima vedere s'ar părea că ierarhia sârbească în Bănat nu tindea la sufocarea vieții naționale românești, ci avea numai pretenția de a o ține sub patronajul ei binevoitor. Plângerile Românilor însă și felul cum răspund Sârbii ne conving, că erà acolo o dușmănie, ascunsă și nemărturisită dar adâncă, împotriva a tot ce erà românesc. La sate atrăgeau familiile fruntașe cu toate mijloacele — până și cu legături familiare — în apele sârbești; în biserici se sileau să introducă obiceiul de de a servi numai sârbește și în unele părți poporeni — Români — știau rugăciunile numai în limba aceea. Moise Nicoară din Giula ne spune în autobiografia sa acestea: «Măicuța a murit [în etate] de 72—4 ani și nu știa rugăciunile numai sârbește, fără să știe o vorbă sârbească, precum nimeni în tot orașul, ba nici în tot prejurul până la Arad. Bucuria ei, când ne auzi închinându-ne românește; se rugă să le repetim și din ciaslov au psaltire; nu putea suferi pe Sârbi».¹ Silințele de a se lumina ale celor cari nu primeau mentalitatea sârbească erau urmărite și oprimate. Candidații de preoți erau ținuți să-și schimbe până și numele românesc sau să-i adauge cel puțin terminația care singură li se părea cuvioasă și pravoslavnic sunătoare. Mănăstirile erau școli de sigură pervertire a simțirii și cugetării românești. Cărturari români aleși, cari voiau să-și păstreze libertatea sufletească le ocoleau de aceea și dacă n'aveau alte motive. Când se cereau apoi Români pentru de a ocupa demnități înalte bisericesti, ierarhia sârbească răspundeà,

¹ Biblioteca Academiei Române. București, secția manuscriselor. *Manuscrisele lui Moise Nicoară* Nr. 2445.

cu fața curată a celui nevinovat, că primitiva plebe românească nu are astfel de exemplare distinse. (Cât eră de «distins» câte unul din ierarhia sârbească ne dă un deplorabil exemplu arhimandritul episcopului dela Arad, despre care va fi vorba îndată). Oameni, a căror energii ar fi rodit pentru cultura românească nu-și găseau astfel rostul la ei acasă. Perseveranța în lupta pentru cultura românească se răsplătiă și aici cu prigonire și pribegie.

La toate acestea se mai adauge și cealaltă calamitate: abuserile cu sfințirea și instituirea preoților. Episcop eră — dela 1808 încoace — Pavel Avacumovici, om bătrân acum, bolnăvicios și slăbănog. In circulara lui și în cuvântarea trimisă Consistorului gr. ort. din Orade, cu ocazia deschiderii școalei pedagogice din Arad, se vedește destulă bănăvoință față de păstoriții săi.¹ O conștiință mai scrupuloasă pentru răspunderea ce o are un episcop pentru păstoria credincioșilor însă îi lipsiă cu totul. Pe arhimandritul Moise Emanuilovici însă, care purtă — din cauza neputinței bătrânului episcop — aproape toate agendele diecezei, ni-l prezintă plângerile românești într'o lumină de tot tristă: Un om de o brutalitate cinică, în ochii căruia toată biserica, toate instituțiile ei sfinte, toate tainele și bunurile ei spirituale însemnau: bani și bucate. Nici rușine de oameni, nici frică de Dumnezeu, nici un simț omenesc de milă sau de dreptate nu mai trăiă în sufletul acesta rapace; *bani*, acesta eră idolul și singura lui credință. Preoția deveniă astfel un obiect de negoț; parohiile o întinsă moșie a bisericii, locuită de bătuta de Dumnezeu turmă a oilor cuvântătoare, harnice ca albinele și inofensive «ca matca fără ac», încredințată «păstorilor» nu ca să o cultive în sudoarea feții, ci ca să o dijmuească.

¹ Iosif Vulcan: *op citat* p. 70 seq.

Nu putem crede — sunt și documente, dar e mai ales logica lucrurilor și experiența lor, care ne-ar desminti — că preoții și mai ales protopopii cari trăiau în această atmosferă, cari erau crescuți în aceste «tradiții» și necesități să se sfințească între astfel de împrejurări să fi rămas cu totul liberi de această concepție materialistă, neguțătorească a chemării lor, ci mai curând trebuie să admitem, că lăcomia altoită înrânșii de pilda superiorilor în cei mai mulți s'a prins și a dat rod. Astfel biata dieceză ajunsese o piață de negoț atât de ademenitoare, încât vedem că începuse să câștige și simpatiile jidovilor, dintre cari unul se încreștinează și se face numai decât — nu ni se spune cât a costat — popă.

Toate acestea împreună au umplut de nemulțămire și de indignare sufletele în cari trăia încă simțul de omenie și de demnitate. Erau convinși că o inimă românească va avea înțelegerea și iubirea necesară pentru vindecarea acestor rane. Tradiția verbală ne spune că planurile pentru realizarea dorințelor se agitau foarte viu încă în 1812 între protopopi și preoți.¹ Inițiativa sigură și pornită cu toată conștiința greutăților mari, a venit însă dela profesorii nou înființatului institut pedagogic, iar cel mai puternic sprijinitor al acțiunii a fost, dela început și în tot decursul luptei Samuil Vulcan, episcopul unit dela Orade. Cu el stăteau în legătură cei doi prigonii ai lui Bob, cari însemnau atunci culmea luminilor minții românești, Șincai și Petru Maior — mai ales acesta, căci Șincai se retrăsese în azilul bătrânețelor sale înstrăinate ferbând de nemulțămire și durere

¹ N. Tincu Velea: »Istoria bisericească politică națională a Românilor«. Sibiu 1865 pag. 300 (citată în Vulcan: Țichindeal p. 25). Aci ni se spune că a fost și înaintată o petiție împăratului de o deputație care a fost la Viena. Nu am putut controla dacă actele cancel. aulice confirmă sau eventual desminte această afirmație.

pentru nerecunoștința neamului său. Astfel Vulcan a dat mereu Românilor din Bănat în lupta pentru cultura românească tot sprijinul, material și spiritual, cât îl ajută puterile: bani pentru spesele deputațiilor, sfaturi, interveniri repetite în scris și în persoană la palatinul și la curtea din Viena, și materialul istoric, primit dela Maior — care urmăreă și ajută și el lupta — pentru petiția Românilor.

E o priveliște înălțătoare — care tot mai rar se îmbie sufletului românesc înțesat în zilele noastre de egoism înghețat — înfrățirea acestor suflete, de o superioară și largă înțelegere a vieții neamurilor și a datorinței conducătorilor lor, peste margini cari strivesc sborul sufletelor înguste, cătră idealul mare de a chema la viață sufletul unui neam, ideal care răsplătește cu fericire viața ce arde în flacăra lui, și aici pe pământul ambițiilor deșerte și înaintea tronului iubirii eterne. Apelurile lui Vulcan la curte, dar mai ales scrisorile din corespondența lui cu Țichindeal (în cea a lui Moise Nicoară nepublicată încă, trebuie să mai fie și altele) și ale lui Petru Maior ne vorbesc despre această frăție neturburată într'un graiu care înviorează sufletul. «Frate»! scrie Maior lui Moise Nicoară în vara anului 1815 «Românii de pe acolo, cum văd, bine sunt invitați pentru episcopia din Arad și au început a cunoaște, cine sunt Românii și cine sunt Sârbii, și că ver uniți, ver neuniți, *tot sunt Românii frați împreună*». ¹

Lupta pentru episcop românesc la Arad s'a pornit deci sub conducerea câtorva protopopi și a profesorilor dela preparandie. Țichindeal și cu Diaconovici purtau

¹ Din corespondența lui Petru Maior cu Moise Nicoară, publicate de V. Mangra în «*Tribuna*» 1908 Nr. 33.

steagul binecuvântat, cu iubirea lui de neam, de episcopul Samuil Vulcan.

La începutul anului 1813 încă nu eră făurită bine încrederea reciprocă între Arad și Orade. Până și Țichindeal vedem că, într'un moment, s'a temut ca nu cumva episcopul Vulcan să descopere Sârbilor planurile Românilor, de cari aveà cunoștință. Vulcan îl dojenește pentru aceasta: «Cum ai putut să socotești, cumcă eu am înțelegere cu el (e vorba de un arhimandrit Sârb) despre episcopiile voastre?». ¹ De aci înainte însă oamenii se cunosc tot mai mult și-i leagă o credință neclintită. În toamna aceluiași an Vulcan făcă conceptul petiției Românilor dela Arad și el admonià acum pe Țichindeal la tănuire și mare băgare de seamă față cu străinii.

Toate semnele ne îndeamnă să credem, că în scrisorile ce au schimbat ei în vremea aceasta e vorbă de petiția care a fost înaintată în primăvara anului viitor împăratului. În 9 Septemvrie 1813 Vulcan înștiințează pe Țichindeal că e gata; în 19 ale aceleiași luni îl sfătuțește așa: «Fiule, de vei căpăla vreun scriitor bun între preoți, care să scrie mai frumos decât este aceasta scrisă, dă să o scrie, că eu voind ca nu cumva să vină lucru la iveală, n'am cutezat a-l da să-l scrie la altul, fără numai la nepotul meu, însă și așa precum este scrisă, poate să meargă. Bine ar fi de ar puteà doi din cler să meargă cu dânsa să o deie la împăratul în mână, și apoi și la alți domni să o comendăluiască». Cere o scrisoare, în care preoții să-l roage pentru cauza lor ca să-i ajute «că având eu o scrisoare ca aceasta cu mai mare cutezare oi puteà lucrà, ce voesc a face tocmai

¹ Corespondența lui Vulcan cu Țichindeal v. I. Vulcan: *Dimitrie Țichindeal*, pag. 76.

de nu-mi vor scrie»¹ Țichindeal roagă pe Vulcan să împrăștie bănuiala unor protopopi cari se tem că episcopul are scopuri personale cu zelul său pentru dieceza Aradului. Vulcan răspunde: «... nu știu ce să gândesc (despre acea îndoială) putând voi din scrisoarea cea latinească la împăratul scrisă, și în 3 Sept. ție trimisă cunoaște, cumcă eu doresc ca să dobândiți voi cu cererea voastră acel privilegium din Ardeal al clerului unit din vremi neștiute, iară a celui neunit când s'a ales acum de curând episcopul Moga, ca prin voturi să alegeți 3 fețe bisericești, cari să-i arătați la înalta curte, ca pe una din acele să o aleagă episcopu. Căci clerul mai bine cunoaște care sunt vrednici, și întru alegere ca aceasta și strânsoare clerul arareori se amăgește. Drept aceea eu dela aceasta a mea părere, care și până acuma împăratului o am arătat nice cum nu mă voiu depărtă.»²

Cei dela Arad doreau să trimită rugarea lor prin mijlocirea episcopului la Viena, poate chiar să o dea acesta împăratului, căci eră ales să meargă cu o deputație a comitatului Bihor la Viena. De aceia Țichindeal se silește să câștige încă în serbătorile Crăciunului iscăliturile. Lucrurile se tământară însă. Mulți dintre preoți se îndoiau că va fi bine să înainteze rugarea până e episcopul Avacumovici în vieață; împăratul eră dus din Viena și deputația Bihorului așteptă sosirea lui, ca să plece. În fine, dupăce trecuseră și serbătorile Paștilor, pe la sfârșitul lui Maiu, petiția Românilor în care cer ca împăratul după moartea episcopului Avacumovici — acesta trăia încă, dar eră dus de bătrânețe și de boală, văzând cu ochii, cătră groapă — să oprească pe Mitro-

¹ Iosif Vulcan. *Op citat* pag. 77 adun. IV și V. Scrisoarea din 19 Septemvrie nu are însemnat anul, legătura ei cu cealaltă însă e evidentă.

² *Ibidem*: pag. 78 și 86.

politul din Carloviț dela convocarea sinodului de alegere și să numească un episcop «de neam Român cu sângele și cu inima românească» dintre 3 candidați pe cari — după analogia Transilvaniei — îi va alege preoțimea, e îndreptată, ne spune Țichindeal, în două exemplare, unul deadreptul și unul preste Orade, la împăratul, unde aveà să plece peste câteva zile și Vulcan, și în mâna căruia trebuia să ajungă. În felul acesta socoteau că nu vor prinde de veste episcopii Sârbi. Lucrurile n'au mers însă, nici de astădată, neted.

Țichindeal ca să câștige pentru dânsa și autoritățile civile, dăduse în decursul iernii petiția asesorului Vörös. Vulcan, îndată ce l-a înștiințat despre aceasta, înțelese foarte bine «cumcă lucrul și cererea aceasta acum va fi cunoscută mitropolitului și la tot clerul sârbesc». Odată informat despre dânsa, clerul sârbesc va fi lucrat cu toate mijloacele ca să apuce și să opăcească petiția însași. Altcum nu se poate explica scrisoarea lui Țichendeal adresată lui Vulcan în 18 Iulie, *șapte săptămâni* după expedarea petiției. «Venit-au» zice Țichendeal despre cele 2 exemplare «unele ca acelea la locul lor, au rătăcesc în vre-un labirint deodată trezindu-se în mâna mitropolitului din Carloviț, până astăzi nici cea mai mică înștiințare nu am... nici știu».¹ Nu știm nici astăzi; dar e imposibil ca episcopul care erà atât de exact, să nu-i fi înștiințat dacă le-ar fi primit. Pe lângă aceasta informația pe care o arată o scrisoare ulterioară a mitropolitului e atât de exactă încât trebuie să admitem că a avut o copie a petiției în mână. Faptul că mitropolitul spune în acea scrisoare cătră împăratul, ca și cum ar fi lucru știut de toți, că Nestorovici — care știu că era omul lor — a înaintat pe-

¹ Pentru celea precedente v. Iosif Vulcan: *op citat.* pp. 81, 87, 91.

țiția M. Sale, ne dă și mai mult de bănuț despre cărările pe cari a trebuit să rățăcească.¹

Intre actele cancelariei aulice se găsește, înaintată în 1814, numai o «instanție» semnată «poporul și clerul diecesei gr. neunite arădane» fără iscălituri.² Sârbii însă știașu de mult cari sunt conducătorii și se porniră prigonirile: împotriva lui Țichindeal îndată, — pe care l'au și nimicit — iar mai târziu și împotriva lui Diaconovici.

Petiția însă înduplecă pe împăratul să dea atenție dorințelor românești. El scrie, în 2 August 1814, pro-cancelarului conte Kohary: «Despre cuprinsul acestei petiții cancelaria să-mi dea, însă fără de a comunica ceva mitropolitului, părerea ei bine cumpenită, indicând mai ales modalitatea de a ne convinge dacă sunt în clerul românesc bărbați vrednici pentru demnitatea episcopală și de a esoperă, dacă sunt, numirea unui episcop din sinul acestei națiuni».³ Kohary cere sfatul palatinului — 12 August. Aceasta răspunde — 12 Sept. — că celea mai bune informații în chestia aceasta le-ar putea da administratorul comitatului Bihor, comitele Ludovic Rhédey. Acesta are moșii în vecinătate cu Românii și cunoaște bine poporul și pe preoții români. Cu privire la eventuala denumire el crede că nu-i consult a se abate dela «Rescriptum declaratorium» care în §. 21 regulează alegerea și numirea episcopilor de sub jurisdicția mitropolitului din Carloviț, ci să se caute o mo-

¹ *Ibidem.* p. 100.

² Nu are nici dată. v. Arhiva stat. act. cancel. aul. ung. 1815. Nr. 12821.

E publicată în traducere românească, făcută de pe o copie latină ce se află între manuscrisele lui Moise Nicoară, în «Biserica și Școala» an. 1878. Nr. 27—28. apoi în «Mitropolia ort. a Rom.» și în «Cartea de aur» v. I p. 139 seq.

³ Arhiva statului. B.-pesta. *Actele cancel. aul. ung.* an. 1814. Nr. 10460.

dalitate de a satisface dorințele românilor în cadrele acelor norme. Cancelaria aulică — 14 Oct. — primește propunerea cu adausul că, fiind acuma mai mulți Români culți în Transilvania decât în Ungaria, să înștiințeze și pe guvernatorul Transilvaniei, comitele G. Bánffy despre dorința împăratului, ca să caute în principatul său și să propună Români apți pentru cârja episcopescă.¹ Împăratul aprobă — 2 Nov. — iar peste 2 zile cancelaria aulică trimite înștiințările secrete guvernului Transilvan și lui Rhédey.²

Guvernatorul Bánffy împlinește lucrul în grabă și conștientios. Trimite — 6 Dec. — înștiințare secretă episcopului Moga și-i cere să-i comunice în același chip fără întârziere numele acelor Români din dieceza lui pe cari îi află vrednici de a păstori oarecare dieceză gr. or. din Ungaria. Episcopul răspunde — 24 Dec. — că orientându-se după condițiile cuprinse în decretul guvernului din 13 Aug. 1810, emanat cu ocazia alegerii de episcop în dieceza Transilvaniei, cari cer dela candidatul de episcop să fie bărbat harnic, cunoscător de limbi, versat în chestii de drept și cunoscător al obiceiurilor țării, om onest, cinstit, cu mintea luminată, credincios principelui și cu zel pentru binele public, a găsit că dintre câți călugări cunoaște el în dieceza sa 2 întrunesc mai bine aceste condiții: vicarul Nicolae Husovici și apoi profesorul Gheorghe Lazăr. Dintre aceștia cel dintâiu se distinge mai mult cu însușirile-i naturale și cu experiența câștigată decât cu erudiția, cel din urmă din contră se recomandă mai mult prin cunoștințe în domeniul științei decât prin moderațiune și temperament pacinic. Dintre preoții celibi propune

¹ *Ibidem* Nr. 13226 și 14163.

² *Ibidem* an. 1814. Nr. 14163.

pe Moise Fulea director al școalelor elementare gr. ort. din Transilvania și pe Ioan Moga, fiul lui Zaharie Moga, arhidiacon în Sebeș. Acesta era un tinăr de 25 de ani care studiă acuma la Viena pentru de a se întoarce profesor la viitorul seminar; episcopul îl încarcă cu multe laude și asigură pe Bánffy că n'o face aceasta fiindcă-i e nepot, căci poate dovedí totul cu documente.¹

Guvernatorul însă nu e mulțumit cu aceste propuneri și cere episcopului altele. Cu această ocazie el i-a atras probabil atenția asupra lui Radu Tempea.² Episcopul scrie acestuia în 14 Ianuarie 1815 și-i cere să se declare dacă ar fi aplicat să primească păstorirea unei dieceze în Ungaria, așa însă ca femeia lui să se retragă mai întâiu — conform normelor bisericești — în vre-o mănăstire. Tempea — eră arhidiacon în Brașov — răspunde în 3 Februarie 1815, că el întotdeauna a fost gata să servească binelui public din toate puterile și e gata și de aci înainte. Ca să poată candida însă la episcopie a cerut părerea soției sale și a primit învoirea în această declarație: «Iubitul meu soț, — nu-ți pot exprima mulțumirea mea izvorâtă din adâncul inimii, pentru iubirea ta adevărată de până acum și pentru creșterea bună dată copiilor nostri. Tu însă poate ești ales și merit de Dumnezeu pentru acel loc; de aceia voința mea porceasă din toată inima e să întru în mănăstire numai ca să putem fi de folos semenilor nostri.»³

¹ *Ibidem.* an. 1815. Nr. 2456.

² Scrisoarea guvernului nu se găsește, dar Tempea zice în declarația lui că aceasta i s'a cerut la îndemnul aceluia. (auf die gnädigste Erinnerung Sr. Excellenz.)

³ După o copie în arhiva stat. B-pesta. *Actele cancel. aul. ung.* an. 1815 Nr. 2456.

În 18 Februarie episcopul înaintează declarația lui Tempea guvernorului, propunând alături încă 2 candidați.¹ Bánffy comunică acum cancelariei aulice ungare informațiile primite. Alătură în copie propunerile episcopului Moga, iar el recomandă numai pe Radu Tempea, accentuând totuși că între cei propuși întâiu merită atenție Lazăr (îi zice: Iosif), dar acesta a avut înainte cu câțiva ani «neînțelegeri personale destul de grave» cu mitropolitul din Carloviț.²

Intraceia sosise raportul comitelui Rhédey. Nu respectă și nici nu înregistrează dorințele românești; propunerile lui congruează cu dorințele mitropolitului sârbesc. Recomandă la locul prim pe Iosif Putnik, episcopul diecezei Pacraț, ca Român și de tată și de mamă, născut în comitatul Aradului, unde are și acuma o moșie domnească. Il laudă că e poate cel mai distins dintre Români ca finețe a moravurilor și cultură a spiritului. Familia Putnic eră de fapt de origine macedo-română;³ dar acesta deși copilărise într'un sat românesc nu-l mai trăgea inima către acelea sate umilite și astfel nici Românii nu găseau nici decum că el ar putea fi «episcop cu sângele și cu inima românească». În locul al 2-lea Rhédey propune pe Manuilovici, arhimandritul mănăstirii Hodoș, cunoscut acum și nouă. Comitele afirmă că arhimandritul e Român, vorbește 4 limbi afară de cea românească și «se poate socoti cu drept între bărbații mai culți ai neamului său». La locul al 3-lea vine Nestor Ioanovici, egumenul mănăstirei Sirmiului (Sirmiensis), iar al 4-lea e Stefan Atanasievici, protopopul Lugojului, pe

¹ Copia *ibidem* ad. Nr. 75. Cei doi candidați sunt Angelus Taurovits și Ignatius Karabetz.

² *Ibidem* Nr. 2456. Data e 12 Februarie.

³ v. G. Popovici: *Istoria Rom. bândăteni*. Lugoj, 1904. p. 342. n. 4.

care l'am întâlnit în rugarea din 1807 pentru director școlar. Amândoi erau considerați ca Români buni și mai ales Ioanovici aveă simpatii multe între Români. Rhédey îi eșceptionează pe amândoi. Despre Ioanovici spune că-i un spirit de tot neastâmpărat (valde inquietus esse dicatur), iar despre protopopol Lugoșului că nu știe limbi și e preot secular. La urmă propune încă pe Procopiu Bolici, arhimandritul mănăstirei Racovaș. Despre acesta zice că e Croat, și ar fi mai potrivit pentru dieceza Pacrașului, când Putnic va fi mutat la Arad.

În 24 Februarie 1815 cancelaria aulică le înaintează pe toate în reasumat împăratului. După părerea ei dorința Românilor s'ar putea satisface mai bine și mai ușor dacă ar strămuta pe Putnic la Arad, mai ales că are posesiunea acolo și s'ar duce și el bucuros, că e mai bine dotată această dieceză decât a Pacrașului; și apoi el e Român. Împăratul Francisc I. nu aduce nici o hotărâre, ci reînapoiază actele cancelariei, ca aceasta să întrebe acuma pe mitropolitul din Carloviș, cum crede că se va putea întregi scaunul vacant, ținând seamă de poporul românesc, care constituie în partea cea mai mare acest episcopat? ¹

Mitropolitul răspunde într'o scrisoare lungă, cam acestea: Încă anul trecut a primit informațiuni vrednice de credință din dieceza Timișoarei și a Vârșeșului, că oarecari indivizi dela școala preparandială din Arad au înaintat împăratului în numele clerului și a poporului românesc o petiție în care se roagă să le numească, după ce va muri Avacumovici, un Român de episcop la Arad, fiind dieceza aceasta aproape în întregime românească, ca să nu ajungă sinodul sârbesc să aleagă iar

¹ *Ibidem.* an. 1815. Nr. 5994.

un Sârb. E cunoscut că inițiatorii principali ai acestei rugări sunt «acel catehet Țichindeal» (pe care cancelaria în urma uneltirilor sârbești îl destituise acum) și cu Diaconovici și încă alți câți-va din clerul românesc, mai ales protopopi și preoți văduvi, iar rugarea a înaintat-o împăratului inspectorul superior de școale Nestorovici (după cum știm din greșală și spre paguba autorilor ei). Nu vrea să scruteze — continuă mitropolitul insinuativ — dacă e favorabil binelui public ca în timpul și împrejurările de față oameni încredințați cu creșterea tinerimii să plănuiască nepedepsiți tot ce le place împotriva autorității religiunii sale, asumându-și, fără nici o autorizare, numele poporului și clerului românesc și să divulge în voie principii diferite. Nici nu caută cauza, pentrucă profesorii dela preparandie sunt atât de aplicați la proiecte și înnoiri când mișcările țărănești și anume cea din comitatul Sirmiului în 1807 și cea recentă de pe domeniile Pacraț și Daruvar au fost provocate de învățători din acelea locuri.

Numiții indivizi și-au arătat numai ingnoranța proprie când au zis sinodului de legea lor «sinod sârbesc» și oarecum dușman neamului lor, pentrucă acela e mai presus de deosebiri naționale, deschis ori-cui e deputat și e cunoscut doară că episcopul din Pacrat e considerat și de Români ca Român, iar cel din Buda e Grec. Astfel de inițiative «nouă și neașteptate» ale numiților bărbați de școală, potrivnice ierarhiei — cum este obiectul acelei petiții — provoacă fără nici un motiv desbinări între locuitorii sârbi și români de aceeași confesiune, iar aceasta a deșteptat atenția nobililor și a domnilor de pământ încât aceștia privesc cu ochi bănuitori toate instituțiile nouă și de aci vine că la nou înființatul fond general al școalelor, nici un singur domn de

pământ, ori cât de stăruitoare au fost îndemnurile, n'a dat vre-un ban până acum.

Cât privește în special dieceza Aradului, — continuă mitropolitul — fiindcă e locuită în partea cea mai mare de Români, e drept ca să fie luați și ei în considerare la numirea de episcop. Dar acolo sunt totuși și Sârbi, iar episcopatul e de origine sârbesc. El înțelege, prin urmare, acea considerare în așa fel, că episcopul ce va fi numit să fie sau un Român care știe bine sârbește sau unul care să știe românește atât de bine, încât să-și poată înțelege poporenii și să fie înțeles de ei. Nicidecum însă nu vede necesitatea de a da atâta îngerință naționalismului în alegerea de episcop, când acesta nu stă în slujba acestei sau acelei națiuni, ci e chemat să propovăduiască o doctrină generală după norme stabilite și n'are nimic cu așa numitul «naționalism». Dar rugarea amintită intenționează să deschidă pentru protopopi și preoți văduvi — cum sunt în special protopopii dela Șiria și Lugoj, precum și alții, cari disprețuesc monahismul și se subtrag dela voturile lui, dar ar vrea totuși să parvină la demnitatea episcopală — calea către cele mai înalte demnități bisericești. Românii n'au fost opriți nici odată de a se ridica acolo pe calea cea adevărată. Că totuși sunt mai puțini Români distinși în cler decât Sârbi nu sunt de vină aceștia, ci e a se atribui acelorași cauze pentru cari nu se găesc decât foarte rar Români distinși și în statul militar sau între neguțători, ci nația lor constă aproape toată numai din plebea românească pretutindeni unde locuiesc ei; așa e și în Transilvania unde în privința culturii și a industriei nu se deosebesc cu nimic întro-altă, fie uniți, fie neuniți.

Adevărat că ar fi bine ca episcopul ca păstor al turmei sale spirituale să fie de un sânge cu ei și e drept ca să le știe cel puțin limba, dar dacă aceasta din oarecare motive nu s'ar putea, atunci nu se poate cere ca numai de dragul acestui lucru să se desconsidere și încalce disciplina și obiceiul bisericesc, precum o și dovedesc acestea multe cazuri, când episcopul n'a fost de același neam cu păstoriții săi. Nici nu ar fi consult ca să se abstea de la modalitatea, neștirbită până acuma prin nici un caz de abatere, de a alege pe episcop în sinod, pentru că membrii aceleia știu mai bine oamenii și însușirile necesare și au ținut totdeauna seamă de trebuințele speciale ale păstoriților.

El nu poate ști pe cine ar alege acest sinod în cazul când dieceza Aradului va deveni vacantă și nici aceia nu o știe dacă împăratul nu va strămuta — pe baza dreptului imperial — pe vre-un episcop din altă dieceză la Arad. Cunoscând însă bine oamenii cari ar avea însușirile necesare acestei demnități și ținând seamă de dorința împăratului de a lua în considerare trebuințele poporului român, părerea lui individuală e că cel mai potrivit ar fi Iosif Putnik, episcop al Pacrațului. Acesta e de o cultură aleasă, vorbește 3 limbi ca și pe cea maternă de ușor, a dovedit mult zel ca instructor al clericilor la mitropolie și ca episcop și pe lângă aceasta «Românii cred că el e de origine și de neam Român». E bărbat în puterea vieții, se știe purtă și cu țărani și cu cei de seama lui, între cari e foarte iubit. Mai ales la Arad va fi primit cu atât mai bucuros, cu cât el a copilărit în ținutul acela unde locuiește și acum mama lui văduvă pe moșia domnească a familiei lor.

Venitele diecezei arădane încă sunt mai mari, dar ele nu ar fi în stare să ademenească pe nimeni dacă se

ea în seamă lucrul pe care îl pretinde această dieceză. Numai din considerație față de binele bisericii și pentru că e originar de acolo — termină mitropolitul Strati-mirovici — recomandă pe Putnic pentru dieceza Aradului și ar primi foarte bucuros mutarea lui acolo.¹

Scrisoarea aceasta nu ajunge însă sub ochii împăratului, și episcopul Avacumovici moare la 13 August 1815. Vestea aceasta produce mișcare vie între toți cari participau la luptă.

Dela Orade, Vulcan scrie îndată — 17 Aug. 1815 — lui Țichindeal, să fie cu băgare de seamă și dacă până acuma n'a trimes deputațiune la Viena, acuma să o constituie în grabă și să ducă împăratului din nou rugămintele Românilor, ca să nu permită mitropolitului conchemarea sinodului alegător la Carloviț, ci «să poruncească ca clerul să se strângă, și să candidăluiască împărăției preoți vrednici de episcopie». Actele deputației să fie întărite și de autoritățile publice. El încă va scrie și-i va sprijini la toate locurile înalte de unde se poate aștepta ceva folos cauzei. Ca deputați ar fi dorit să vadă alături de Țichindeal pe protopopul dela Galșa (Gh. Chirilovici), pe Moise Nicoară și pe Püspöky, director școlar la Orade; despre acesta din urmă însă se răs-gândește și zice, în aceeaș scrisoare: «mă îndoesc... aflați altul în locul lui». Pentru acoperirea speselor de călătorie ofere un ajutor dela sine și-i îndreaptă să ceară și dela egumenul Bezdinului: Mihailovici; «...și umblați cu grabă să nu ne taie Sârbii pe dinainte», încheie Vulcan.² Deputația însă nu s'a putut constitui în grabă. Se vede că protopopii nu se prea îndemnau, de frica superiorilor și chiar profesorii dela preparandie, văzând

¹ *Ibidem.* an. 1815 Nr. 3496. v. și Nr. 12331.

² Iosif Vulcan: *Dimitrie Cichindeal*, București, 1893, p. 93.

prigonirea deslănțuită cu toate mijloacele asupra lui Țichindeal, colegul lor, și lupta acestuia cu puțin succes, erau mai precauți. Ei trimit deocamdată numai o copie a rugării lor înaintate împăratului în primăvara anului trecut cu o nouă rugăminte ca, din motivele aduse în aceeași petiție luată în seamă și până acuma de M. Sa, să oprească pe mitropolitul din Carloviț dela conchermarea sinodului de alegere și să numească episcop pe unul din candidații clerului. «Dela împlinirea acestei rugări depinde fericirea unui popor supus M. Voastre care întrece numărul de un milion (milionarium numerum superans)» zice rugarea.¹ Și aceasta au înaintat-o destul de târziu. Temerea lui Vulcan se împlinise: mitropolitul i-a prevenit pe toți. El trimite, încă în 16 August, înștiințarea despre moartea lui Avacumovici și roagă pe împăratul din nou ca să nu întârzie a numi pe Putnic episcop în locul aceluia, căci eparhia a fost neglijată în multe privințe în ultimii ani de bătrânețe și de boală ai episcopului decedat. Ar fi deci foarte păgubitoare o vacanță mai îndelungată în condițiile existente. Putnic e și omul chemat de a le îndreptă. Pentru cazul că totuși, din oarecari motive, numirea lui ar întârzi, el a trimis pe comitele Antoniu Brancovici «archimandritam Hopoviensem» zilele acestea în eparhia Aradului, pe care îl propune ca M. Sa să-l numească «la orice caz» administrator.² Două zile mai târziu — în 18 August — anunță și Rhédey vacanța scaunului episcopesc. Și el stăruie pentru numirea lui Putnic, căci e om cu moravuri fine și cultură aleasă și are acolo «moșia la care

¹ Intre actele cancelariei aulice ungare se găsesc amândouă: și cea din 1814 și aceasta din 1815, aceasta sub Nr. 12821, iar foaia alăturată sub Nr. 12818. Nici una nu are dată; scriitorul dela cancelarie a însemnat la primire: «praes. 30 Oct. 1815».

² Arhiva stat. act. cancel. aul. ung. anul 1815. Nr. 11381.

a copilărit». Când nu s'ar putea numi Putnic, recomandă pe Bolici «care — își îndreaptă comitele greșala din raportul precedent — e Sârb, nu Croat și nu există deci vre-o piedecă pentru numirea lui la Arad. Așa crede comitele, pe care palatinul îl recomandase ca cel mai bun cunoscător al poporului român și a dorințelor lui. De arhimandritul Manuilovici nu mai amintește acum.¹

Cancelaria aulică primește și aprobă propunerile acestea. Sosește — dat. 13 Sept. — și învoirea consiliului de războiu,² pe care îl consultase, și formulându-și părerile voia acum să le înainteze împăratului. Tocmai atunci sosește și petiția Românilor. Cancelaria aulică își completează acum «votum»-ul cu respingerea acesteia. «Cererea aceia de a permite poporului și clerului românesc din dieceza Aradului candidarea a 3 indivizi și de a numi pe unul dintre aceia episcop, nu se poate lua în seamă, (locum non habet) pentru că «Rescriptum declaratorium»³ obligă pe toți credincioșii gr. ort. atât Sârbi cât și Români, iar în înțelesul aceluia episcop se poate alege numai în sinodul electoral, cerând ulterior pentru cel ales confirmarea M. Sale. Strămutarea unui episcop însă, dela o eparhie la alta, se poate face și numai cu putere regală, fără sinod. De aceea propune M. Sale mutarea lui Putnic la Arad și conchemarea sinodului pentru alegerea altui episcop în dieceza Pacrațului. Până la instituirea lui Putnic însă propune pe Brancovici de administrator.⁴ Propunerea e înaintată M. Sale, împreună cu toate actele, în 16 Octomvrie 1815.

¹ *Ibidem*, anul 1815. Nr. 11535.

² *Ibidem*, anul 1815. Nr. 12331.

³ Rescriptul împărătesc dat la 1779, prin care se normează din nou privilegiile ierarhiei sârbești din 1691; mai ales procedura alegerii și numirii de episcop etc. v. *act. cancel. aul.* anul 1829. Nr. 1353.

⁴ Arhiva stat. *act. cancel. aul. uugar*, anul 1815. Nr. 12331.

Înainte de a urmări mai departe desfășurarea evenimentelor la Viena, trebuie să ne întoarcem puțin la Români din Arad, unde se făcuse o schimbare în conducerea afacerilor. Țichindeal, care fusese până aci conducătorul mișcării, eră acum destituit din postul de catehet. Călătoria lui din Iunie la Viena — când a vorbit și în afacerea episcopului — a rămas fără succes. El eră considerat acum ca un răsvrătitor și nu știă încă ce judecată va aveà până la urmă. A crezut Țichindeal că în astfel de împrejurări ar păgubi cauza Românilor stând în fruntea ei, sau a slăbit încrederea lui în izbândă? Nu știm; destul că a cedat conducerea lucrurilor lui Moise Nicoară. Acesta eră de naștere din Giula,¹ și unul dintre cei mai culti Români ai vremii lui. Vorbià și scrià în limba franceză, germană, latină cu aceeaș ușurință ca și românește. Dela 1810 încoace petrecuse în Muntenia, ca profesor de limba latină și germană la școala domnească din București.² În toamna anului 1814 îl găsim într'o călătorie la Constantinopol. De acolo se întoarce și sosește, în primăvara anului 1815 acasă în Giula. Aveà numai ceva de isprăvit acolo și la Viena, apoi voià să se ducă înapoi în Muntenia. Moartea lui Avacumovici îl oprește însă,³ și el se amestecă îndată în lupta, a cărei răspundere peste puțină vreme apasă întregă pe umerii lui. A purtat-o cu îndrăzneala omului care nu se teme de nimic, patru ani dearându-l, până ce l-a zdrobit și pe dânsul. În 16 August — trei zile

¹ «În Iula în ulița Nicoreștilor fui născut, în vreme ce sculara Hori împluse lumea cu frică și doară și cu nădejde», scrie el la 1836, în autobiografie.

² V. Mangra: *Moise Nicoară*. «Tribuna» 1908 Nr. 1.

³ «Eu aud că spre fericirea Românilor ți-a pus cerul aceea pedică, ca să nu pășești afară din țară: urmata circumstanță a morții din Arad» — zice P. Maior într'o scrisoare din vara an. 1815 v. «Tribuna» 1907. Nr. 283.

după moartea lui Avacumovici — el pleacă la Orade, unde s'a sfătuit, de sigur, cu Vulcan care îl propusese și pe el de deputat în scrisoarea din 17 August către Țichindeal. A călătorit și prin împrejurimile orașului, probabil ca să câștige iscăliturile comunităților bisericești pentru mandatele deputaților. Căci Nicoară a organizat lupta pe baze cu mult mai sigure. El și deputații cari au vorbit de aci înainte la Viena în numele poporului român din dieceza Aradului, au avut împuternicire dela comunele bisericești, întărită și de autoritățile civile.

În 31 August Nicoară eră întors la Arad, iar în 25 Septembrie pleacă din nou către Orade.¹ Peste puțină vreme îl găsim apoi în Viena, deputat, la împăratul. Nu erau însă 6 inși, 3 preoți și 3 mireni, cum ar fi dorit Vulcan, ci numai 2: Nicoară și preotul din Zaránd, Ioan Șerbu (Popovici). Aceștia doi însă și-au împlinit chemarea până la capăt: preotul prigonit și suspendat, iar Nicoară chiar întemnițat la urmă.

Vulcan eră în clar cu planurile deputaților. El se identifică întru toate cu dânșii și înainte de a începe ei în numele lor acțiunea, episcopul le pregătește terenul cu un recurs către cancelaria aulică. În acest recurs episcopul combate propunerile ce le făcuse Rhédey cu privire la episcopia din Arad, și despre care el — nu știm pe ce cale — eră foarte bine informat. El spune că a urmărit mișcarea Românilor, pentru episcop de neamul lor, începând cu petiția înaintată în 1814 de el M. Sale, și găsește că propunerile cari a înțeles că s'au făcut acum M. Sale pentru scaunul vacant nu răspund trebuințelor și dorințelor poporului românesc, și anume: cei doi pe cari i-ar primi bucuros Românii, Nistor Io-

¹ Pentru cele spuse despre călătoriile lui Nicoară, v. ziarul lui de călătorie *Academia Română* mss Nr. 2445.

novici și Ștefan Atanasievici, sunt amândoi esecționai serios. Episcopul Putnic însă nu mulțamește de loc dorințele clerului și ale poporului românesc pentru promovarea culturii și a fericirii neamului românesc, pentrucă «acesta face mai mult pe domnul decât pe episcopul și mai mult îi plac distracțiile decât ocupațiunile lui oficioase». Apoi e cu totul sârbizat, chiar dacă e în parte Român. Unele atestate însă îl prezintă ca Sârb, și de altcum nu știe românește cum s'ar cere unui episcop la Arad. Bolici e strein și nici nu știe românește cum se cade. Manuilovici e Sârb și întratâta dușman Românilor încât a zis nu odată, că dacă ar aveà o singură picătură de sânge românesc în vine l-ar scoate de acolo. Acesta, ca protodiacon al episcopului decedat, luà candidaților de preoți cu puterea banii ce-i aveau la sine, iar pe aceia la cari nu găsià nimica, îi pălmuia, îi desbracă și le țineà vestmintele până ce veneau să-i plătească suma cerută.

Dorințele poporului Român se îndreaptă spre alți oameni. Cel dintâiu dintre aceștia e Moise Nicoară, un om căruia asemenea nu găsești în clerul sârbesc. Vorbește în afară de limba sa maternă, pe cea germană, latină, ungurească și pe cea franceză și cunoaște încâtva și greaca și italiana. Pe lângă aceasta e și mai favorabil unirii decât sunt oamenii crescuți de Sârbi și astfel satisface atât așteptările clerului și ale poporului românesc, cât și intențiile M. Sale. Dar acest Moise Nicoară nu s'a hirotonit de teama că fiind necăsătorit, va fi trimes la mănăstire, unde apoi, ajungând la dispoziția călugărilor sârbi, îl vor oprì dela cultivarea și perfecționarea sa. De aceea dieceza Aradului se roagă ca M. Sa să îl numească pe acesta episcop, iar pe timpul cât va trece până va fi sfințit și înaintat prin gradele ierarhice, veni-

tele episcopale să treacă la fondul institutului pedagogic.

Dar mai sunt și alți Români vrednici de a ocupa scaunul vacant, și anume: în afară de numiții Nistor Ioanovici și Ștefan Atanasievici, este arhimandritul Isaia Beleşan, vicarul episcopului din Cernăuți, Radu Tempea, fost inspector al școlilor naționale gr.-ort. din Transilvania, Faurovici, arhidiacon în Sibiiu, Lemenyi, fost profesor al candidaților la preoție în Bucovina și Gheorghe Chirilovici, protopopul din Galșa, care a fost decorat pentru meritele sale cu medalie de aur.

Pe Nicoară cel dorit de toți, sau pe unul dintre ceilalți să numească deci împăratul episcop la Arad, pentruca primindu-și astfel cele 470 de parohii, neglijate, dintre cari numai una e amestecată cu Sârbi, părintele și sfătuitoarea lor, să găsească și ele calea culturii.¹

Curând după înaintarea acestei scrisori a lui Vulcan, găsim și urmele activității deputaților români la Viena. În 1 Decembrie 1815 cancelaria aulică raportează împăratului despre o petiție a deputaților clerului și poporului român din dieceza Aradului, Moise Nicoară și Ioan Șerbu-Popovici. Deputații erau bine înțeleși cu Vulcan despre cele ce trebuia să scrie el și ce le mai rămânea lor de spus împăratului. Situația lui Nicoară, anume, în lupta aceasta era cam neobicinuită și anevoioasă: el trebuia să ceară împăratului împlinirea dorințelor Românilor și tot el era alesul acestor dorințe; el conducea lupta pentru episcop românesc la Arad și el era și candidatul diecezei. De aceea recomandarea candidaților o face, în numele diecezei, episcopul Vulcan; deputații însă în petiția lor, aduc numai *motivele* (cu-

¹ Originalul nu se află; estrasă după raportul cancelariei aulice v. *acl. cancel. aul. ung.* 1815 Nr. 14,212.

prinse, după obiceiul lui Nicoară, în puncte) pentru cari Românii diecezei arădane persistă în dorința de a căpăta, prin numirea M. Sale, episcop de neamul lor, iar a doua întrebare — aceia dela care plecă și pe care se sprijineă argumentația potrivnică a Sârbilor — cine e omul dorințelor lor și cu ce se impune? o ating numai în treacăt și evasiv. În ordinea și forma primită de dânșii iată motivele:

1. Episcopii Sârbi au folosit toate mijloacele și au dat toată silința ca să țină poporul românesc în prostie și întunec pentruca, numai ei, Sârbii, să se bucure de funcțiunile și demnitățile bisericesti.

2. Au încercat cu toate mijloacele posibile împedecarea progresului, moral și intelectual, în nou înființatul institut pedagogic¹ și ocolesc ordinațiunile salutare ale M. Sale, numai ca Românii să nu se poată emancipa și întrece cumva pe Sârbi în cultură. Poporul românesc nu are nici o îndrumare morală, sau sfat înțelept, din partea conducătorilor lui, pentrucă de preoți și de alți slujitori ai bisericei, nu sunt sfințiți oamenii vrednici și folositori, pe ales, ci aceia cari pot da mai mult episcopilor.

3. Obiecxunii sârbești că: între Români nu se găsec oameni cu însușirile necesare scaunului episcopesc, se răspunde cu argumentul — destul de șubred în forma aceasta vagă — că totuși s'au găsit în Ardeal cu ocazia numirei episcopului Moga. Chiar dacă nu s'ar găsi acuma — continuă, punct 4, în acelaș ton nehotărât — ar puteă să rămână dieceza câți-va ani vacantă, iar din venitele episcopului de pe timpul acesta

¹ Pentru înființarea (an. 1812) și trecutul acestui institut v. T. Botiș și A. Sădean: *«Institutul pedagogic gr. ort. român din Arad. Tipografia Diecezană 1912 și I. Vuia: Fragmente din istoria pedagogiei din Arad. Panciova 1887.*

să se folosească o sumă considerabilă pentru ridicarea de școli și dotarea lor, precum și pentru pregătirea și instituirea clerului tinăr.¹

Stăruințelor românești le vine și un străin în ajutor. Directorul gimnaziului regesc din Arad «Mandik Aloysius Andreas» un bătrân venerabil care se ostenea de 40 de ani pentru educația tinerimii, eră și el sătul de tentațiunile Sârbilor împotriva sufletului românesc. El face M. Sale — în 13 Febr. 1816 — 11 propuneri pentru zădărnicierea intrigilor «răuvoitorilor Sârbi». Cea dintâiu e: să se deie diecezei arădane episcop de neam Român și anume un astfel de om care să nu fie prin nici o împrejurare deobligat mitropolitului din Carloviț; apoi urmează mai multe propuneri cari țintesc emanciparea școlii românești — prin numirea de profesori și directori școlari Români — de sub Sârbii, cari se zbat nu atât pentru îmbunătățirea învățământului, ci mai mult pentru șicanarea și împedecarea celor de alt neam, și alte chestii școlare.²

Intraceia Moise Nicoară petrecând în continuu la Viena, mișcă toate petritele pentru cauza Românilor. Totuși situația lui e foarte grea și puțin promițătoare. Față cu puterea cea mare a ierarhiei sârbești, care aveă influință simțită în corporațiunile înalte și se provocă la privilegiu și stări de fapt, strigătul unui Român amărât care cerea răsturnarea unor stări îndătinate singur numai în numele dreptății pătrundea foarte cu greu la urechile și, mai ales, la înțelegerea celor mari. Din contră ierarhia sârbească izbuteste să trezească și să întărească în corporațiile înalte «respectul față cu nedreptatea consfințită prin lege.»

D. Ioanovicu.

(Va urmă).

¹ Arhiva stat. *Act cancel. aul. ung.* an 1815. Nr. 15052.

² *Ibidem.* an. 1816. Nr. 3973.

Cultivarea socială și altruistă a poporului.

— Din memoriile unui duhovnic. —

Raporturile intime, create între mine și popor, făceau cât o luptă câștigată.

Așa e! După păstorul nepopular nici când nu merge poporul. De nemernic fug oile (Ioan 10, 5). E neagreat și s'a isprăvit. Ori ce zidește nemernicul, e zidit pe fundament de nisip și la cea dintâi suflare de vânt se spulberă. Eu întrasem la inima poporului, nu eram nemernic. De aceea nu numai nu fugea de mine poporul, ci mă avea drag și foarte bucuros venia după mine. Să-l fi încărcat alții cu aur și argint și nu s'ar fi despărțit de mine; și să-i fi dat aceia lumea toată, n'ar fi săvârșit vre-o acțiune contrară mie, ca să mă indispună.

— Și eram deplin mulțămit în acele zile.

Intimitatea însă — să se noteze bine ce spun — nu însemnă nici decum, că mi-am rezolvit problema pastorală și că de aci încolo n'am decât să mă odihnesc și să culeg roade. Nu și nu! Până la infinit repet pe «nu». Dacă toate succesele pur pe intimitate s'ar bază, ar trebî ca toți preoții câți se află în condiții bune cu poporul — și aceștia sunt în număr covârșitor — ar trebui ca toți, fără excepție, să poarte pe pept medalia *virtuților pastorale*. Praxa vieții dă însă dovadă de contrarul. Adevărat: toți popularii sunt iubiți, dar nu pe toți îi urmează poporul. Au merge poporul după *simplii*? Cum va merge, când aceia afară de Molitvelnic nu au altă îndeletnicire? Li adorează ca săvârșitori ai tainelor, dar îi ignorează total ca conducători. La dreptul vorbind, neștiind tulbură nici o apă nici nu sunt conducători. Sunt și o altă seamă de preoți, cari pe motiv

destul de şubred: să nu se strice cu nime, se retrag total din arena publică, îşi văd de trebşoarele personale, nu manifestă nici când păreri proprii, înnoată cum s'ar zice cu valul, fără a da din mâni şi picioare, fie blânde ori furioase undele. Aceştia sunt aşă numiţii oamenii momentului sau oportuniştii. Imposibil ca acţiunile oportuniste se contribue la progresul general. Ca tactică şi aplicat când şi când are ceva rost şi nu strică nici oportunismul, dar ridicarea lui la principiu conducător de pastorală, hotărât spun, duce la moleşire şi e dăunătoare. Oportunismul ca regulă de purtare pastorală totdeauna a lăsat şi va lăsa în haos mare satele. Procedând după metoda oportunista, nime şi nici când nu va ridica la înflorire satul ce-l conduce. Despre atare preot zice poporul: «Se clatină ca frunzele de plop părintele în păreri. Nu-l înţelegem nici când ce vrea, căci nici odată nu e hotărât!» Şi pentru popor atare păstor e caşicând n'ar există.

Eată de ce am zis, că prin raporturile bune dintre mine şi popor, nici decum nu e rezolvită diplina şi întreaga mea problemă pastorală.

Operele mari numai popoarele mari le pot înfăptui. Popoare mari numesc eu nu cele cu suflete de milioane, ci cele ce *păşesc solidar* în urmărirea idealului înalt, comun şi vecinic. Roma, Sparta, Atena, deşi numai cetăţi ca şi alte multe, necontenit figurează şi vor figura cu litere de aur pe paginile istoriei. De ce? Au avut în vremea lor de înflorire cetăţeni însufleţiţi, cari au păşit solidar în acţiuni şi nu s'au codit, nu s'au subtras dela datorinţa ce li-o impunea binele obştesc. Astfel de popor îmi trebuia mie, cel ce ţineam la împlinirea chemării mele mai mult ca la viaţă şi nu vream să apar ca un trântor, care se stânge batjocorit de propria coşniţă. Ținta

mea erà nu menajarea (ba ca mijloc pastoral, da, și asta!) ci organizarea poporului, spre a-l face capabil de acțiuni mărețe, ferindu-l de soarta tristă a popoarelor desbinate, ca de pildă a lui Israil, pe care prorocul Ieremia atât de pătrunzător l-a deplâns, pe ruinele Ierusalimului.

Se va ripostă: nu tot chestie socială ai tratat și până aci? Acțiunea dela persoană la persoană, tratată în capitolul precedent, au nu tot la solidarizare duce? De ce faci atâtea repețiri?

Așa să fie, și nici o împrutură nu merit. O chestie cu cât mai amănunțit se analizează, cu atât mai clară devine și cu atât captivează mai puternic pe cei chemați a o servi. Adevăratul adevăr, ca să grăesc în figură, e însă, că ce am spus în precedentul capitol a fost numai formarea părților din cari se compune corpul. Am arătat, da, cum am îndreptat persoanele. Am turnat va să zică (în capitolul trecut) părțile mașinei (persoanele se privesc aci ca aparținătoare întregului). Dar părțile eșite din tiparul meu nu alcătuiau încă mașina și nu erau capabile de acțiuni concentrice. A trebuit să le pun la olaltă pe fiecare la locul său, cum pune mehanicul părțile cazanului. Numai după aceea mă puteam mândri că am creat din popor organism viu, ce poate funcționa. Aceasta se obținea prin organizare, mai bine zis, *solidarizarea poporului*.

De aceea am deschis aci discuție asupra socializării poporului. Sunt în drept a trată separat socializarea și pe alt motiv. Poporul, cum se știe, nu e peatră ce o cioplești și o așezi unde îți place. Pe popor nu-l poți pune fără nici o pedecă la locul ce i l-ai destinat. Ferice de noi când astfel l-am putea modela. Realitatea, durere, e alta. Fiecare persoană își are propriile aplicări, propria voință. De aci urmează că modelarea și așezarea

fiecăruia la locul ce i-se cuvine, apoi saturarea lui cu *duhul centripetal*, care e neapărată condiție la solidarizare — e lucrare foarte migăloasă. Și tocmai pentru că merge greu, trebuie bine pregătită. Mie greutatea cea mai mare mi-se ivise chiar pe urma modelărei persoanelor. În râvna lor de înaintare persoanele îmi arătau învălmășala oilor duse la pășune grasă. Oile se îmbulzesc și nu vreau a păși treptat, în pășune. Se avântă de-avalma. Se îmbulzeau adecă persoanele prin mine trezite la viață, și ca de ceva bold împintenite o dau pe întrecute: care de care înainte. Consecința îmbulzelei, se înțelege, erau conflictele, cari duc la desbinare. De aceea a fost pentru mine cerință a stă veghe și a lua rolul păstorului ce cheamă, îndreaptă turma, și nici decum nu suferă să se repugneze, să se desbine oile.

Unde-s doi puterea crește — zice poetul. Creșterea puterii poporului o voiam și eu. Cum să aduc însă laolaltă pe cei «doi cu doi» ai poetului? *Cum să-i apropiu sufletește și să le procur voința, ca din îndemn propriu să se dedice binelui comun?*¹ Iată întrebările importante, cari își află răspunsul în cele de mai la vale...

Trebuința de a ne apropiă unii de alții și a trăi în comuniune, se pare a fi sentiment moștenit. Semeni ne încunjură de când naștem până ce trecem din lume.

¹ Întrebarea e actuală în timpul mai nou. Trăim în era libertăților, sub libertăți se înțelege de regulă «libertatea conștiinței». Nime nu mai e obligat la ce să creadă, să se roage ori să nu se roage. Alta eră când statul eră creștin. Atunci da ajutor preoților a țineă în frâu credincioșii și cu mijloace brahiale. Astăzi se face de răs duhovnicul ce recurge la ajutorul statului, ca să-i moralizeze credincioșii. De aceea celce pe sprijinul statului se bizue astăzi — e preot din lumea veche, nedemn de timpul de față. Acțiunile mele țin cont de împrejurările moderne. Așa mi-am crescut eu poporul. Se face evidența aceasta din toate paginile memoriului, așa și din cele ce se spun în acest capitol. De aceea s'a formulat cum s'a formulat și întrebarea de mai sus.

Semenilor împărtaşim nevoile și bucuriile noastre. Semenii ne servesc, și pe semeni îi servim când au lipsă de ajutor. Pricepem prin urmare de ce ne aflăm bine în societate și de ce tânjim când soartea ne aruncă undeva departe de ai noștri. Acest moment psihologic a fost punctul meu de mănecare la solidarizarea proiectată a poporului. Ori de câte ori stam în față la doi sau trei, nu încetam a le aduce înaintea cuvântul dumnezeesc: *Și a zis Domnul Dumnezeu: nu e bine să fie omul singur; să facem lui ajutor asemenea lui* (Facere 2, 18). Cuvântul eră numai refren la ceea ce-i învățasem și cu fiecare privilegiu le aduceam aminte, că dintre toate ființele pământeste, singur omul e slăbănogul dela Vitezda, care lăsat de sine — în grija sorții — nu e în stare a se arunca în scăldătoare și a-și ajuta sieși. Se poate hrăni copilul? Nu la un an-doi după naștere, dar nici la 10—15 ani nu e capabil de câștig! Și nu poate trăi în afară de societate omul nici după ce crește și devine la bărbăție. Au poate învăța toate meșteșugurile care îi asigură locuința, hrana și îmbrăcămintea? Au poate fi cineva propriul medic, când cu anii nu-și poate părăsi patul suferințelor? Acest moment, (pentru a stârni compătimire față de slabi), îl accentuam foarte des. Ca un al doilea Cato care cu vestitul său refren: *«caeterum censeo Carthaginem delendam esse»*, neconținut își făcea atenți cetățenii la primejdia ce-i amenință de preste mare, așa și eu toate convorbirile și toate cuvântările către popor le încheiam cu provocarea: *«Nu uitați, dragii mei, de slabi, de semenii voștri ce trăesc în dureri și sărăcie și sunt aruncați de soartea cea rea din prăpastie în prăpastie! Se sting bieții în valurile suferințelor! Sunt ființe simțitoare și ei, ca și voi, sunt frații voștri! Aveți milă de ei și-i ajutați în nevoi!»* Pentru stârnirea milei

totdeauna erau bun prilej cuvântările la înmormântarea vre-unui cerșitor ce a trăit din marinimia publicului, sau a vre-unui năcăjit ce a pățimit în viața sa mult de boală și alte nenorociri. În cazuri apoi de plăgi obștești, foarte numeroase și ele în lume, nu întrelăsam a scoate la iveală în pilde vii: mărimea suferințelor, de o parte; și de alta: alinarea durerilor ce au adus nenorociților creștinii cei miloși. De ar fi fost și numai cât un grăunte de muștar fapta milostivă, nu o treceam cu vederea, ci o potriveam filerilor din Evanghelie ce i-a aruncat văduva în vistieria bisericei, de care zice Hristos: Adevăr zic vouă, că această văduvă săracă mai mult decât toți a aruncat. Că toți aceștia din prisosul lor au aruncat, la darurile lui Dumnezeu, iar aceasta toată averea câtă a avut a aruncat-o (Luca 21, 3—4).

Apelurile intețite n'au sunat în pustiu, au aflat ecou. Impresionându-se, au început persoanele a se apropia și a se compătimi reciproc în nenorociri.

Pas hotărîtor la apropierea sufletească, la toată în-tâmplarea, a fost acțiunea mea de împăciuitoare al învrăjbiților, accentuată și la alt loc. Cu fiecare pășire de împăciuire — pe lângă relevarea păcatului religios a cărui consecințe sunt: Duceți-vă dela mine blăstămaților (Mat. 25, 41) — puneam câte un foarte apăsător accent și pe demnitatea de om, făcând să înțeleagă învrăjbiții că a fi om însemnează a trăi în armonie cu tovarășii din lupta vieții. Sunteți chip și asemănare lui Dumnezeu! — le ziceam. De ce nu țineți la vrednicie? De ce vă sfășiați ca ferele de codru, cari nu au demnitatea voastră de oameni? Cuvântului meu, fiind totdeauna lin, pătrunzător, deplin convingător, fără iritație (iritația, ca rea sfătuitoare, am eliminat-o total din dicționarul meu de păstor!) și plin de dreptate și adevăr, nici una dintre părți nu i-a

putut contrazice. Nici nu contraziceau părțile. Au acceptat totdeauna cu inimă largă și primitoare tot ce le-am propus, și în prezența mea și-au întins dreapta, rostind ambe părțile vorba obișnuită: Ne iertăm frate, ca și Dumnezeu să ne ierte! Eram primul, care mă bucuram de pace și-i binecuvântam. Dar și de pe inima lor se luă o piatră de moară, căci își dau bine seama de pasul fericit ce l-au făcut și de folosul ce au din pace. Truda avută cu împăcarea certaților — afară de mulțămirea sufletească — mi-a scos în popor numele de *arbitru al poporului*. Trezirea înaintea poporului îmi eră atât de mare, că nime și pentru toată lumea nu ar fi pășit contra cuiva cu proces, fără ca să mă întrebe întâi pe mine. Mai mult! Litiganții, îndată ce eră declarat conflictul între ei, simțeau trebuința împăcării și ambe părțile îmi solicitau sprijinul, trăind în inima lor foarte vii cuvintele Mântuitorului ce cu fiecare ocazie le repetam înaintea poporului: Impacă-te cu pârașul tău degrab, până ești pe cale cu el, nu cumva să te dea pârașul judecătorului... Adevăr zic ție nu vei eși de acolo până nu vei da filerul cel mai de pe urmă (Mat. 5, 25—26).¹ La priceperea dezastrelor de pe urma

¹ Nu pot trece fără a face amintire aci de următorul caz tipic ce mi-s'a repetat de câteva ori. Vin la mine doi «împăciuiți» ce tocmai urmasse îndemnul biblic și-mi zic: Ne-am împăcat, părinte, dar am vrea totuș să ne spui Sfinția Ta: care din noi doi a purtat vina la ceartă ori pe care parte e adevărul. După ce îmi spun din fir în păr întâmplarea, le răspund: Adevărul, fiilor, este în hotărîrea ce a-ți luat-o împreună, fiindcă în aceea v'ați putut *uni*, făcând voia lui Dumnezeu, care zice: Unde sunt doi sau trei adunați în numele meu, acolo sunt eu în mijlocul lor (Mat. 18, 20). Dacă s'ar află cumva ceva lacună în hotărîrea voastră, din care unul ori altul are ceva pagubă, paguba pe lângă răul ce veniă pe urma vrăjmășiei veșnice dintre voi — face atât, cât nimic. Fiindcă v'ați împăcat și a-ți alungat un rău mare dela casele voastre — amândoi a-ți avut câștig. Continuând însă cearta și alergând pe la advocați după dreptate, se putea ușor întâmpla să vi se strecoare toată averea printre degetele advocaților, și bietul câștigător — dacă eră cumva între voi câștigător — în afară de răsunare, *care bine notat e faptă necreștină și foarte neumană* — aveă numai cu un păcat

proceselor am adus litiganții punând și unuia și altuia în evidență foloasele ori pagubele ce le are din continuarea procesului. Le-am demonstrat totdeauna intuitiv și cu ezacitate matematică, că cumpăna pierderilor totdeauna trage la vale, fie că suntem învingători, fie că suntem partea învinsă. Deosebită importanță am dat considerațiunilor de sănătate. Cetitorul se va miră, că aduc în legătură sănătatea cu procesele. Să nu se mire însă! Căci e fapt (și acest fapt l-am exploatat eu), că procesele sunt împreunate cu iritațiuni, cu muștrări de conștiință, ba și cu beții și alte destrăbălări omenești, cari toate — absolut toate, pe lângă pagubele materiale aduc sdruncinări sănătății și scurtare vieții. Atunci a fost când am făcut încă un pas hotărîtor înainte și am determinat pe *dexteram dantes* a-și pecetlui pacea și cu câte o faptă *caritativă*. Le grăiam: Zacheiul din Evanghelie, când s'a îndreptat, a zis Mântuitorului: Iată jumătate din avuția mea, Doamne! o dau săracilor, și de am năpăstuit pe cineva cu ceva — întorc împătrat (Luca 19, 8). Cu ce faptă ce place lui Dumnezeu și oamenilor pecetluiți voi pacea voastră de astăzi? Din graiul meu, notez, n'a transpirat nici când nici o forță. Nici e moral, cum cred, a silii pe cineva la pace, ca pacea să o exploatăm în direcțiune ce află resens la ceice i-am împăcat. Am lăsat la buna lor socoteală felul de a eterniza pacea — dacă vor. Și nici nu a fost rău ales mijlocul. Unii ziceau: Pământul cutare e nebrăzdat. Voiu face atâta și atâta semănătură bietului vecin... Alții promiteau daruri

și cu o muștrare de conștiință mai mult: de ce nu și-a călcat dela început pe inimă, până n'au ajuns trebile la desbinare și la nimicire prin proces. E foarte adevărat proverbul: Mai bine o pace slabă decât o pâra grasă. Nu mai lungesc vorba. Urmarea se știe... Impăciuiții s'au îndepărtat foarte mulțămiiți laudând în inima lor pe Dumnezeu pentru harul trimis asupra lor, când le-a dat gândul păcii.

orfanilor, săracilor și bisericei, școalei etc. Și iar alții promiteau a nu mai recădea în nici o faptă supărătoare aproapelui. Se înțelege, că la trebile caritative nu stam nici când cu mâinile în sân. Imbărbătam, cum zice Apostolul, «*cu vreme și fără vreme*» la faptele milei creștine, punându-mă pe mine de exemplu viu al abnegațiunilor. (De sine înțeles: fără laudă de sine; dacă mă laudam ca Apostolul — cu neputințele mă laudam). Exemplul îl dăm prin aceea, că oricâte și orice fel de acțiuni de caritate își aflau inițiativa în sânul poporului, toate — cu desăvârșire toate — trebuiau să mă afle și pe mine între protectorii lor. Așa a fost cu puțință a generaliză în sat obiceiul de a pune *forța publică în serviciul tuturor inițiativelor de caracter general*. Caritatea a și luat laudabile proporții. Sătenii nu se mai retrăgeau, își dau ajutor și executau în tovărășie multe din lucrările lor de câmp, de transportul productelor ș. a. Nu e fără importanță amintirea obiceiului atunci introdus, care constă în aceea, că celor ce zideau case ori alte acareturi economice și obveneă adeseori cazul, ales la noi căsătoriții, — cine numai putea, de regulă tot satul li-se punea în ajutor, aducând fără plată la casa cea nouă material, îndeplinind lucru și cu palmele ș. a. Caritatea alină multe lacrimi și în cazuri de pagube. Vita căzută din jug d. p. îndată putea fi înlocuită cu alta. Anume așa, că dacă carnea se putea cumva folosi, fiecare familie din sat își ducea acasă partea sa, dând pentru ea prețul dinainte statorit de extimatori, iar dacă nu se putea folosi nimic din vita căzută, familiile îndată plăteau o cvotă fixată tot de pricepători când cu căderea vitei. În cazul dintâi nime nu eră păgubit, căci pentru banii dați a primit marfă, în cazul al doilea, păgubiă ce e drept fiecare, dar distribuindu-se pe mulți paguba — nime nu

simția greul pagubei. Intreg satul trăia deci în siguranță.

Prin fapte ca aceste am dovedit oamenilor folosul grupărilor în societăți: bisericești, comunale și de stat, și oamenii după ce din ce în ce s'au deprins în exercitarea carității s'au bucurat cu bucurie mare, care au avut-o Apostolii, și în deosebi Toma care după ce pipăise pe Domnul, și luase cunoștință de învierea Lui a erupt în cuvintele de adâncă profunditate: *Domnul meu și Dumnezeuul meu!* (Ioan 20, 28).

Parcă te aud cetitorule exclamând: frumos succes! Subscriu cu amândouă mâinile. Succesul e frumos și constituie un titlu de glorie pentru oricare paroh. Să nu crezi însă, că succesul numai cu mijloacele până aci arătate l-am obținut. Metoda pastorală e un complex de acțiuni, cari se încuviințează și întregesc reciproc și toate trebuiesc concentrate, dacă e vorba de succes permanent, nu numai de spoitură — de crearea aparițiilor cari le luăm de bani buni, deși sunt lipsite de orice valoare. Pentru completarea tabloului vreau să dau deci seamă și de celelalte acțiuni, cari au contribuit la obținerea succesului pe care tu cetitorule îl numești frumos. Astfel trec la acțiunile ce se cuprind în așa numita *socializare sau creșterea pentru societate a poporului*, care încă e condiție de căpetenie la solidarizare, întocmai ca și altruismul. Ba, cum praxa mea m'a învățat, socializarea are cu mult mai mare importanță ca altruismul. Pe când altruismul, ca sentiment, mult puțin e ascuns și în praxă ușor poate fi și eludat, pe atunci manierele sociale, dobândite prin contactul cu persoanele străine inomis trebuiesc respectate și practicate. Căci celce calcă convențiunile, sancționate prin practică, se știe, comite mare sacrilegiu, pe care publicul totdeauna îl răsplătește

cu oprobiul său. Și opinia publică este for, dela care nu se prea poate apelă. Vai de cel osândit de public!

➤ Socializarea tot pe sentiment se bazează, și încă sentiment altruistic, pentrucă obligă persoanele a se conformă spiritului public în manifestările lor; dar are forme externe mai hotărîte, și de aceea face posibilă exercitarea controlului din partea publicului. În aceasta constă importanța pastorală a socializării.

Acțiunile sociale le-am început cu familia. Căci familia, și preste tot vieța familiară, este baza societății. Bărbat și muiere i-a făcut pe ei — zice Scriptura (Facere 1, 27); și într'alt loc: Va lăsa omul pe tatăl său și pe mamă-sa și se va lipi de muierea sa și vor fi amândoi un trup (Idem 2, 24). Sentințe divine, ce cu mare aprobare întăresc adevărul, că societatea își poate afla tărie singur în vieța familiară. Au se poate substitui cu ceva interesul comun al soților de a crește copiii, cari din neam în neam să le continue genealogia familiară până la sfârșitul veacului? Îl substitue, se va zice, căsătoria liberă! Așa să fie? Sigur nu! E ideile bolnavă, răsărită cine știe din ce cap turment de patimi. Căsătoriei acesteia îi lipsește tocmai esențialul: interesul moral comun. Și de-ar și întemeia-o cineva, în scurt timp se desface — și ea și societatea bazată pe ea, căci nici o societate, care ține să nu fie casă pe năsip, nu poate adopta de principiu conducător al său sensualismul atât de înșelător și trecător. Casă pe năsip e căsătoria liberă. Nici nu e căsătorie, ci tovărășie de azi pe mâne, negațiunea societății; generația ce se desvoaltă din căsătoria liberă este generație de interese, nu mai are nici tradiții, nici legături de rudenie, nici unitate de sentimente. Acî zace primejdia. E de înțeles deci de ce cultivarea socială a poporului am început-o

dela familia creștină. Voiam adecă, ca să se formeze în familiile din Nevoieși un curent sănătos, care le asigură prosperarea și le apără *contra decadențelor*. Aceasta am obținut-o în următorul mod: De câte ori întram în casa unui parohian — și întram cum am arătat de ne-nuămerateori — nu am încetat a preamări bunătățile căsniciei din punct de vedere religios-moral, sanitar, cultural, economic, social ș. a. Am dat a înțelege soților de căsătorie, că ei sunt rădăcina arborelui mare ce se numește biserică, stat, neam, și i-am îmbărbătat a trăi între hotarele trase de legile bisericeii, cari sunt și legile conștiinței, a onoarei și ale prosperării pe toate terenele, mântuind astfel dela perire: întâi proprii lor moștenitori și prin ei al doilea: arborele cel mare numit neam, biserică, stat. Sunteți bărbat și muiere! le ziceam. Fiți demni de menirea măreață. Nu vă pătați numele cel bun! Nu vă scrieți cu litere de batjocură numele în cartea familiară! E grozav blăstămul celorce se stâng și mor înainte de vreme — din vina părinților! Să nu cumva să fiți omoritori de fii!.. Și aceasta o puneam soților la inimă (de sine se înțelege aflându-mă numai singur cu bărbatul și femeea, între șase ochi, nu în public, ca să se jeneze și să nu asculte catehizarea), cu multă insistență o puneam la inima lor atunci când le explicam consecințele rele ale vieții desordonate și imorale, cari consecințe amar se răsbună în moștenitori. Generațiile pipernicite sunt, cum se știe, feții născuți din părinți molipsiți, atăcați de boalele sexuale, cari ca pretutindene în timpul acela în mare măsură grasau și în Nevoieși și puneau în joc existența satului. Se cutremurau în ființa lor toți soții, căror astfel le cuvântam. Se cutremurau, căci își cunoșteau păcatul. În lumina expunerilor mele înțelegeau bine rostul cuvintelor Apo-

stolului Pavel ce zice: Fugiți de curvie, că tot păcatul oricare îl face omul, afară de trup este, iară celce curvește întru al său trup păcătuște (Cor. 6, 18). Oroarea a avut de urmare străformarea psihicului. Au început oamenii a se rușina, contenind cu destrăbălările. Doar continuând, propria creangă o tăiau de sub picioare. — Pășirea a fost lovitură de grație dată senzualismului, așa numită otravă a căsătoriilor. Am dobândit și altceva. Dumerindu-se oamenii mei, că *căsătoria legală satisface absolut toate esigențele unui om deplin normal*, au determinat înșiși ei pe alții la contractarea căsătoriilor legale. O grămadă de *burlaci* de mai înainte ce — după un obicei venit dela orașe — trăiau în fărădelegi, s'au întors la adevăr, încheind căsătorii legale. Înmulțirea căsătoriilor a micșorat numărul «fiilor nimănui», născuți din concubinate. A avut și altă urmare bună. Cu creșterea numărului căsătoriilor, au început a crește în mod îmbucurător generațiile deplin sănătoase, luând sporirea populației cursul normal al timpurilor mai patriarhale, când a lipsit total civilizația modernă cu aberațiunile sale.

Deși prin încetățenirea curentului sănătos familiar, vieța aceasta și-a luat, cum vedem, curs mai sănătos, totuș în șirul acțiunilor familiare trebuie să fac special mențiune de o chestie, care prin importanța ei mi-a dat mult de gândit. E vorba de căsătoriile nepotrivite. Sunt și de aceste. În Nevoieși numărul lor, cu toată silința ce mi-am dat în a le pune pedeci, eră destul de mare. Au fost totdeauna și vor fi părinți, cari trecând peste rezoanele inimei și având în vedere numai considerații de ordin extern, își silesc fii și ficele a contrage legături de căsătorie absolut nesimpatice lor. Se pricepe de sine, că convețuirea soților ce nu se iubesc nu poate fi fericită. Căsătoria lor dela început conține germenul

distrucțiunei. Ce trebuia a face soților ce se repugnează? Să-i las în starea de frământare? Nu! Se cuveneă a descinde la ei cât mai des, spre a-i feri de cancerul căsătoriilor: de reslătiri. Am și descins. Nu numai că nu am părăsit familiile nenorocite, ci cu tot devotamentul, de care am putut dispune — m'am dedicat lor. Procedura urmată o descriu pe scurt. Stând în fața soților ce se învrăjdesc, pro primo îi compăttimeam. Vă văd tânjind, fiilor! le ziceam, apoi continuam mai departe cu mult patos: Durerea voastră e și durerea mea! *Compătimirea de aceea eră bună, că pătrundeă și o parte și alta, și o făceă generoasă, iar generositatea e cât jumătate împăcarea.* Treceam de aci la enumerarea foloaselor morale și materiale ce rezultă din convețuirea fără tendințe străine și *pacinică*; și puneam întrebarea: simțiți în voi necesitatea armoniei în convețuire? Indată ce răspunsul eră pozitiv (și la asta îmi dam multă silință, întrebuițând toată oratoria și tot magazinul de argumente, de care dispuneam) — țeseam înainte firul și le ziceam: dacă simțiți trebuința convețuirii pacinice, trebuie să *aveți tăria de suflet* a împlini cuvântul Apostolului: «*Datori suntem noi cei tari a purtă slăbiciunile celor neputincioși, și nu nouă să plăcem (Romani 15, 1).* Căci convețuire pacinică nu este și nu poate fi, unde soțul nu lasă după soț și unde fiecare trage foc singur la oala sa. S'a văzut urnindu-se din loc carul, pe care unii îl trag înainte, alții îndărăt? Car ce duce povară e și căsătoria. Scopul ei se ajunge, unindu-vă și trăgând înainte la un singur jug. De aceea între voi să nu fie ceartă, nici desbinare, să nu vă stăpânească nici o iuțime, nici împotrivire, căci zice tot acelaș Apostol: *Muirea trupul său nu-și stăpânește, ci bărbatul; așisderea și bărbatul trupul său nu-și stăpânește, ci muirea (I, Cor. 7, 4).*

Adevărat, că vă deosebiți în temperament, dar trebuie să vă împăcați cu gândul, că părinții și prin ei Dumnezeu, a voit să fiți laolaltă (și aci din nou reasumam unele motive generale și cele speciale ce-i privesc numai pe ei și militează pe lângă susținerea convețuirii litiganților). Ajungând aci, provocam pe fiecare a-și spune fără patimă gravaminele. Gravaminele le analizam și reduceam la nul, ca să poată retracta fiecare parte pe ale sale, fără a se simți atinsă în cinstea de om. Urmă strângerea mânei soților și binecuvântarea mea. Neizbutind încercarea dintâi, făceam la un anumit interval a doua probă, neizbutind nici aceasta — o a treia. Și dacă și acum da fiasco încercarea, dumerindu-mă că nu mai pot avea soții pat și masă comună — le spuneam: Voi, iubiților! nu vă potriviți de loc! Desfaceți căsătoria aceasta și intrați în altă legătură legiuită, căci zice mai departe Apostolul: Mai bine să ne căsătorim după lege, decât să ardem (I, Cor. 7, 9). Așa se întâmplă...

Restul acțiunilor sociale din sinul familiilor le-am tratat la locul său. Aci mai amintesc numai atât, că aflându-mă în familii nu am încetat a întruni părinții cu copiii și a le da toate povețele pentru viață — în mod părintesc. Povețele date se cuprind în rugăciunea de Efrem Sirul, care rostită cu simț, predispune în mare măsură la apropiere, și care — pentru mai deplină orientare — o reproduc și aci: «Doamne și Stăpânul vieții! Duhul trândăviei și al grijei de multe, al iubirei de stăpânie, și grăirei îndeșert — nu mi-l da mie. Iară duhul curățeniei, și al gândului smerit, al răbdărei și al dragostei dăruște-l mie slugii Tale. Așa Doamne Impărate! dăruște mie, ca să văd greșalele mele, și să nu osândesc pe fratele meu. Că bine ești cuvântat în vecii vecilor. Amin». Această rugăciune, ca promisie, trebuia

să o rostească toți părinții în cor cu copiii, îngenunchind, întorși cu fața spre răsărit și cu mânila la piept — zi de zi...

Paralel cu acțiunile din familia mi-am îndreptat privirea și spre familia mai mare — comuna, ca să pun coroană curentului bun din familia și să se creeze în comună adevărata opinie publică, ale cărei bunătăți le-am demonstrat mai sus. Cine au fost oamenii mei în privința manierelor la venirea mea în parohie, nu trebuie să mai repet, căci am arătat altă dată.¹ Numai de creștere și de disciplină sănătoasă nu putea fi vorba la ei. Câte capete atâtea judecăți; și câte judecăți, atâtea partide. De unitate ori maniere sociale, ferit-a Dumnezeu. Imi place a spune totuș că starea haotică a fost trecătoare. Cu îmbunătățirea curentului din familia, s'au nobilitat din ce în ce manierele sătenilor, și cu altruismul de odată s'au înstăpânit la ei moravurile blânde, evanghelice. În scopul nobilitării manierelor și îmblânzirei, prin urmare în scopul grupării și a disciplinării poporului, două terene mi-au stat la dispoziție: unul oficios, și altul strict social — neoficios.

Terenul oficios l-am exploatat întâi: respectând *datinele* poporului, cari sunt un fel de grupare religioasă-socială, și a doua: conducând corporațiile din parohie în *spirit liberal*, care singur asigură conlucrarea armonică și însuflețită a tuturor factorilor de precădere din comună.

Privitor la datine am accentuat odată că menirea lor e: a apropia păstorul de turmă și turma de păstor. Aci lungesc firul și zic: Datinele sunt cele mai puternice lanțuri ce leagă creștinul de creștin și omul de om. Cu adevărat! Obiceiurile formează poezia vieții,

¹ Vezi capit. «Primele experiențe» din Nr. 6--7 Rev. Teol. a. 1913.

care presară multe raze de bucurie printre potopul vije-
liilor ce însoțesc pe om de când naște și până moare.
Se înțelege deci pasul greșit al acelor păstori, cari nu
au simț pentru trebuințele poporului și se declară contra
datinelor și obiceiurilor lui, ducând pentru stârpirea lor
luptă formulă cu poporul. Silnicia — blând grăind, con-
stitue deplină lipsă de tact. Ce mă privește pe mine,
mărturisesc, că având eu conștiință clară, că orice datină
formează parte din carnea și sângele poporului, a cărei
răpire îi și aduce mari dureri — cu nici un preț nu am
voit a porni luptă de nimicire contra datinelor popo-
rului meu, căci la nici un caz nu-mi convenea să am
un popor — schelet, cum e poporul lipsit de datine.
Astfel bucuros am participat la orice conveniri populare
(înțeleg: morale) al căror temei îl formă uzul. Pomenile
totdeauna mi-au dat prilej a infiltra blândeța, cucernicia
(smerenia) în popor și a-l deprinde la maniere mai fine.
A fost posibilă această, că eu cu fiecare ocazie spu-
neam poporului, că locul unde s'a făcut serviciul divin,
căruia i-a urmat pomeana, este loc sfințit, unde e de
față însuș Dumnezeu. Iar a face necuviințe în fața lui
Dumnezeu, constitue păcat, ba se comite păcatul contra
Duhului, care este cel mai mare între toate păcatele,
cum zice și Scriptura: Tot păcatul și hula se va iertă
oamenilor, iară hula care este asupra Duhului nu se va
iertă oamenilor. (Mat. 12, 31). De aceea se și purtau
la pomeni oamenii mei foarte reverențios și cu multă
prevenire, unii față de alții, abținându-se dela orice
esces. Pomenile mele totdeauna erau bun prilej spre a
îndeplini apostolie. Fiindcă vorbirile dela pomeni au
caracterul conversațiilor, când și tonul e amical, nu ofi-
cios, ca la cuvântările de pe amvon, ba în convorbirile
ce se schimbă reciproc e dată posibilitatea a auzi și

părerea publicului, de aceea, la fiecare pomană îmi eră dată posibilitatea a împrăștiă în popor o grămadă de semințe, ce numai decăt aflau pământ prelucrat și puteau și încolți. Din conversațiile aceste au eșit aproape toate inițiativele lucrărilor ce le-am înfăptuit mai târziu în parohie. Voesc să se știe, că precum inteligenții se îndeletnicesc a pune pe la banchete lucruri mari la cale (cari durere de cele mai multeori sunt foc de paie!), așa și poporul află bun prilej a face combinații de viitor la pomenile sale.

E mai bine dispus atunci și spre altruism. Dispoziția aceasta cum se va mai vedea, am exploatat-o regulat și cu multă stăruință, însă totdeauna în favorul obștesc. La conversațiile edificatoare putea luă ori și cine parte, fie bogat, fie sărac; chiar și femeile. Eu nu am fost aristocrat, să mă țin cu nasul pe sus. Ținuta mea convenia oamenilor, și-si manifestau fără rezervă și cu cea mai mare francheță dorințele și părerile, edificându-se și recreindu-se sufletește — pot zice — chiar ca în casa lui Dumnezeu. Cătă sinceritate domnea se vede și de acolo, că unii din meseni făceau mărturisirii publice și complete de nedreptăți făcute altor persoane, căindu-se din inimă și promițând îndreptare, ca și când s'ar afla sub patrafirul preoțesc. Tot publicul prezent aprobă și încuraja pe penitent. O convenire de acestea, precum se vede, făcea cât o șezătoare lungă de noutăți religioase, ba mai mult ca 100 predici, pe deasupra întregea serviciul divin din biserică; anume așa, că aci (la pomeni) lângă serviciul divin, ce premergea, se puteau adaugă imediat și acțiunile ce stau în legătură cu acela, — se trecea, cum am zice, dela cuvânt la faptă — pe când în biserică nu permite sf. loc a execută lucruri ce (ca să grăesc cu Evangelia) seamănă a negoț. Mes-

tecându-se printre conversații și cântări bisericești, potrivite momentului ce se serbă, al căror text și ca idee superioară și ca artă îl explicam cât se poate de cu simț și intuitiv — mesele comune le-am ridicat la însemnătatea meselor din veacurile prime ale creștinismului, și au devenit tot atâtea locuri de peregrinări religioase pentru popor (mâncarea și beutura jucau rol foarte secundar). Fiecare masă comună trece drept eveniment în sat, de care publicul își aducea ani de-a rândul aminte și oftând oftă convenirile aceste de caracter religios-social. Mai târziu s'a generalizat obiceiul a pune la cale, a desbate, cum am zice *prealabil*, trebile obștești mai însemnate când cu convenirile dela pomeni de unde se și născuse vorbă în popor: Cutare lucru l-am pus la cale când ne-am aflat la masa lui N. N. S'a creat va să zică din convenirile religioase un fel de for, care ține judecată asupra multor lucruri și le direge.

Spesele, de cari se plâng unii și pentru motivul acesta combat mesele sau pomenile, nu trăgeau de loc în cumpănă. Peste strictul necesar nici când nu s'a trecut. Orgiile și vorbele urâte, au fost cu desăvârșire eschise. Sarea atică, glumele, s'au admis din când în când unde a permis caracterul serbării (d. p. ospete, botezuri), s'au admis, căci veselia este necesară sufletului ca și pânea trupului, dar preste bon-ton nu s'a trecut. Scăpând careva oaspe o vorbă cât de cât nesocotită, întreg publicul ridică protest: să nu vateme sfințenia! și nesocotitul ori își cerea scuză ori îl apucă jenarea și se făcea imediat nevăzut. Tonul serbărilor îl dă, cum se știe, ținuta conducătorului; și eu nu eram persoana ce se dimite și se compromite...

Revin acum la corporații! Spiritul demnității și al conciliațiunei l-am întrebuințat și în celalalt ram al acti-

vității mele oficiale: *conducerea corporațiunilor bisericеști*, și prin ele în conducerea poporului. La venirea mea în Nevoieși nu prea putea fi vorba de cîrmă constituțională. Trebile se dirigeau mai mult după lozinca: de noi fără noi. Poporul nu știa ce e comitetul și sinodul parohial și ce va să zică a decide. Când era chemat undeva la sfat începea cu larma obicinuită, căreia îi urmau vorbele mai aspre reciproce și desfacerea sfatului fără nici un rezultat. Ca să fac din popor element de ordine și să-l ridic la frumosul rol ce îl destinează Statutul organic, de a fi factor viu în cîrma bisericeii, a trebuit deci să încep cu creșterea poporului. Ședințele anilor primi a comitetelor și sinoadelor mele au fost mai mult prelegeri constituționale, decât ședințe de corporațiuni, un fel de mese de cari vorbii mai sus, cu singură deosebirea că ne aflam în biserică ori școală, unde nu se liferau decât bucate spirituale. Putea fi vorba în ședințele acestor ani nu de aducerea de concluze salutare, ci curat de aceea: cum să capacitez poporul a se prezentă la ședințe. Temenelele, laudele, ambiționările erau mijloacele de a adună oamenii la ședințe. Când nici aceste nu foloseau, mă adresam și direct persoanelor, chiar și la ei acasă trimiteam soli și-i chemam la ședințe. Aveam altfel mare noroc cu cheștiile de bani. Spăriam oamenii, zicându-le: luați aminte ce vă spun, pot să vină pe voi aruncuri grele, dacă nu veniți la desbateri! Sperietoarea prindea, căci de poveri se apăra cât poate poporul. S'au impopulat deci ședințele. La impopulare au dus astfel acțiunile. Acțiunile intensive au trezit poporul. De când s'au inițiat aceste au început oamenii a purtă interes mai mare afacerilor publice. Acum nici ședințele nu mai erau formalități, ci adevărate întruniri unde soarta poporului se pune la cale. Pe când în

stadiul prim, până la trezirea poporului eram eu celce face propunerile, și aduce și concluzele, căci oamenii nu se pricepeau la aceste, pe atunci în stadiul al doilea rolul meu a fost numai rol de președinte, care nu propune și nici nu votează, ci conduce. Acum sosise vremea, să iau precauțiunile, ca să nu se sfășie poporul în partide și să nu degenereze desbaterile în certe. Precauțiunile le-am luat și anticipez, cu bun succes. O parte a lor privea însăși materia (obiectele de pertractat) și alta modul de a discuta și enunța concluzele. Materia de regulă publicul o cunoștea bine înainte de concluz, înainte de ședințe. Treaba aceasta o serveau convenirile religioase, de cari se făcū vorba, mai apoi cele de caracter mai privat care încă le-am întrodus de timpuriu în popor. În conveniri puneam pe tapet și se discutau în formă de teze academice multe chestii menite a se întrupă. Din aceste chestiile deplin coapte, în cari convenea întreg poporul și acordă și mijloacele de lipsă la înfăptuire, se aduceau numai decât în plenul corporațiilor bisericești, ca să le deie sancțiunea legală pentru a se putea înfăptui. Chestii nepregătite și cu tendințe de a servi anumite persoane ori anumite grupări de persoane — n'am pus și n'am suferit să pună nici alții pe tapet, m'am ferit de egoism ca de foc, mi-a succes astfel a împedecă în tot timpul formarea partidelor ce cu foc și sabie luptă unele contra altora. (Partidele de formează numai unde nu se urmărește cum ar trebui binele public). Întâmplându-se a veni înainte chestii nu deplin prelucrate, nu deplin întrate în conștiința publică (ceea ce poate aveà loc mai ales când vin ordine nouă de sus dela autorități), ședințele în cari se pertractau aceste obiecte, de regulă le prelungeam, dând ocazie tuturor a se dumeri. Nu-mi cădea greu a con-

vocă și două, ori mai multe ședințe. Sub vot admiteam cauza când se lămurise deplin, ori a ajuns în așa stadiu, că minoritatea ce e contra ei se poate ușor împacă cu concluzul ce se aduce, fără a face capital, cum e obiceiul poporului, care îndată ce nu-i convine ceva — se agită și comite «năsdărăvănii».¹ Mie astfel, după pregătirile ce le făcusem, de obstrucția poporului nu-mi eră teamă.

Ce se ține de modul de a desbate obiectele și a enunța concluzele, procedura mea s'a bazat pe prevenirea binevoitoare tuturor persoanelor ce discută, bazată și ea pe optimismul ce mă caracterizează pe mine (convingerea mea propriu personală totdeauna a fost și este că fondul omenesc — voința și nizuințele fiecărui din noi — e nobil și predispus spre urmărirea idealului moral. Deci persoanele devin rele prin deprinderile stângace ale mediului în care trăesc).

Nu am împedecat prin urmare pe nime a lua cuvântul în chestiile de pe tapet sub pretextul, că nu are gând curat, ori nu se pricepe la treabă... Cu atât mai puțin am bruscat pe cineva, că nu-i pentru el discuția. Din contră, am stăruit să-și spună fiecare cuvântul după cea mai bună convingere. Impacienții, ce nu doreau a auzi pe vorbitor, totdeauna i-am împlânzit cu vorbe dulci. Nici în fața expresiunilor mai aspre nu mi-am eșit din fire și nu am lăsat să-și iasă din fire nici ascultătorii, cecece a calmat apoi și pe vorbitor, care cu morile de vânt — și de ar fi voit — nu se putea lupta.

¹ Apariție curioasă! Poporul — poate din cauză, că pururea a trăit în robie și totdeauna a fost partea slabă care a trebuit să tacă și în fața nedreptății — și-a însușit binișor duhul *sclavului*, care în rândul său e cu mult mai brutal și răzbunător față de alții decât celce a trăit totdeauna în libertate. Și fiindcă preoții sunt considerați de popor ca cu desăvârșire stând la discrețiunea lui, față de ei poporul e tare susceptibil. Nu le iartă nimic. Se poartă dur de tot, îndată ce se agită cât de cât. Toți știm asta. De aceea se ivește trebuința a pipăi bine lucrurile, apoi a face fapt împlinit din ele.

Tactul acesta a asigurat debateri deplin obiective și fără invective personale ce învrăjbesc spiritele. Votările nu le-am octroat. Fiecare avea voie a se alătură părerii care îi mai convine. Atâta am făcut, că propunerile — încât se iveau divergențe de păreri — le reasumam și la fiecare propunere arătam favorul ori scăderile — de sine înțeles — independent de persoana care a făcut propunerii. Astfel am obținut uneori contopirea propunerilor, altelei recederea unui proponent dela ideea sa și concluzele anunțate au putut exprima voința corporației bisericești, care de regulă era și voința mea. Iată cum cu libertatea se poate obține gruparea poporului! Trebuie să știe însă cetitorul, că pe lângă simțul de libertate, spre a evita ciocnirile în vorbe și deci animozitățile, trebuie și pătrundere ageră în intențiunile și expresiunile vorbitorilor. Vorbitorii mei foloseau de multeori expresiuni cari nu la toți conveneau și emiteau păreri cari se contrastau cu spiritul public dominant în corporațiune. Atunci — sub titlul de rectificări — luam eu cuvântul și spre a uni oamenii în păreri, mitigam înțelesul vorbelor mai aspre și demonstrem că *fine finarum* la o țintă duc propunerile contradictorii, dar una pe cale mai scurtă, alta cu încunjur. Încunjurul îl protejam ales atunci, când calea directă — prin greutățile terenului, recte: lovirea în interesul unor persoane, mi se părea *prea spinoasă*.

După aceste trec la acțiunile de pe terenul strict social sau neoficial (în înțelesul de azi).

Canoanele, legile și regulamentele bisericești prescriu anumite datorințe pe seama preotului, care necondiționat aparțin oficiului său și — câtă vreme vrea să nu deie față cu fiscalul bisericesc, mai bine zis cu regulamentul disciplinar — necondiționat trebuie să le și îndeplinească. Vieața însă e un complex de manifestări

cari ori cad ori nu cad în competența parohului, acela trebuie să țină cont de ele, astfel — nu o dată — riscă și succesele ce le-a obținut pe terenul propriu de muncă. E de înțeles deci, de ce am luat în programul meu, de a solidariza poporul, și acțiunile în înțeles propriu sociale. Trăiam și eu și trăia poporul — pe lângă cele bisericesti — și în legături civile și sociale, și nu se putea să fie numai în biserică solidarizat, iar afară de biserică întâmplă-se ce se va întâmplă cu el. Asta ar fi însemnat atât: Fă-ți casă, dar lasă-o fără uși! Păreții singuri nu ne pot scuti de frig. Așa poporul putea fi cât de bine organizat bisericeste, căci dacă îi lipseau celelalte virtuți sociale, nimic se alegea de organizația lui. Tocmai acesta e gravamenul general al bisericeii, că organizația de stat, condusă de vederi ce nu totdeauna congruiază cu ale bisericeii, nu ne dă destul sprijin în urmărirea problemelor religioase, de netăgăduit, mai bine: de hotărâtor folos și pentru stat. Cu acțiunile mele sociale, ce propriamente nu aparțineau mie, suplineam, cum se vede, o lacună și luam și ascuțișul gravaminului bisericesc de care e vorba. Pricepe ori și cine, deci, de ce și acțiunea mea socială e deplin justificată.

Însă rolul meu pe terenul civil nu mai eră rolul din biserică, eră *rol* schimbat. În biserică eu eram șeful ce îndreaptă și pune la cale trebile, iar aici numai gregarul ce contribuie după puteri la consolidarea comunei. M'am și trudit a corespunde datorinței spre binele obștesc. Și în serviciul binelui public am stat, când am înduplecat credincioșii ca ei în toate trebile comunei să meargă și au mers după mine: solidari, nereslățindu-se, neprivind la alte interese, decât cele ce conduc la înflorirea comunei. Ca membru al comitetului comunal am nizuit apoi, ca și comuna politică să-și pună

umărul, cum de fapt și la și pus, la ocrotirea intereselor de ordin altruist ale poporului (înțeleg aci sprijinirea instituțiilor ce asigură existența persoanelor silite a apela la ajutorul public).

Despre aceste va mai fi însă vorbă. La acest loc relievez o acțiune proprie de a porni curent bun în popor pe calea socială. E în deobște cunoscută trebuința noastră sufletească de a comunica cu alții. Atât de pronunțată e trebuința, că bucuros facem drumuri lungi numai să putem conveni cu om de seama noastră, cu care să schimbăm și numai câteva vorbe. Nu e mai altfel nici la poporul de rând. Singurătatea îl face ursuz, morocănos, de aceea caută și el cu ori ce preț societatea și se infructează când o poate afla. Trebuința de a comunica s'a ivit la popor deosebit dela încetățenirea cât de cât și la noi a civilizației, și schimbarea referințelor de traiu. Când viața nu eră așa complicată ca astăzi și când condițiile de traiu erau mai simple, poporul se afla foarte bine în căminul său — cu nevasta și copiii. Astăzi însă când chestia pâinii îl frământă din ce în ce mai mult și când referințele pe zi ce merge sunt altele îl interesează ori ce noutate și caută a merge acolo unde o află. Nu eră altfel nici în Nevoieși. Căută societate și o află, unde? In crâșma satului! Alt loc de întruniri nici nu aveă. Pe cel ce cugetă mai adânc asupra lucrurilor, de loc nu-l miră împrejurarea, că poporul cercetează crâșmele. Faptul nu e dovadă de stricare. E dovadă numai la aceea, că poporul dorește societatea. Stricarea se începe numai după ce a ajuns în crâșmă și s'a împretinit cu crâșma, adecă s'a adeverit la el proverbul: spune-mi cu cine te însoțești, ca să-ți spun cine ești! Așa e! Cine umblă în societate nesmintit își însușește manierele societății, în care umblă, ori cât de

mare ar fi deosebirea între deprinderile sale de mai nainte și între obiceiurile societății. Acesta era pericolul și pentru Nevoieși. Unde se vorbesc și fac prostii, nu poți învăța nimic bun. Și Nevoieșenii învățase multe rele în crâșmi. Li-se prefăcuse la mulți în a doua natură relele.

Imprejurarea aceasta m'a îndemnat, să mă ocup cu chestia lor socială în înțelesul de a pune pe alte baze convenirile lor sociale, ca să poată sta sub influința mea mai directă, căci în crâșmă nu mergeam, dar și de aș fi mers ca predicator, nu puteam sta de vorbă cu oameni turmentați cari mi-ar fi sărit și după cap.

După matură chibzuire și după luarea înțelesului cu unii fruntași, am ajuns la ideea, că ne trebuesc cărți de învățătură pentru popor. Am și mers numai decât la oraș și am ales toate opșoarele populare din librărie, reîntorcându-mă acasă cu un sac mare de cărți. Cărțile le-am distribuit numai decât printre ceice știau ceti. Le-am spus, că unde nu pricep ceva, să vină la mine, ca să le explic. Intențiunea ce o am cu cărțile nimănui nu am tradat-o cu nici un cuvânt. Jidanul (așa se chiamă toți crâșmarii) numai decât ar fi pornit goană contra întreprinderii, și în flacări ar fi căzut tot satul. Am tăcut. Cetitorii țărani, neștiind ce vreau eu, ceteau cu sârguință și mereu cereau dela mine explicări, cari cum zic, le-am dat foarte bucuros. Veneau și doi-trei deodată la mine după explicări, veneau și 10 și mai mulți. Opșoarele erau bine scrise și plăceau. Fiecare cetitor doreă să știe și alții ce a cetit el. Cetea înc'odată, ba și de mai mulțori — opșorul și căsenilor și vecinilor, cu un cuvânt la câți putea. Altora le spuneă numai conținutul în graiul său neaoș, care îl pricepeau toți ceice ascultau. Nu a trecut chiar multă vreme și în toate ulițele puteai vedeă grupe de cetitori, povestitori și ascultători. Ca la

bâlcui, nu altă. Se miră satul, dar mai tare se miră Jidanul, că ce minuni pot cuprinde cărțile mele, căci de când oamenii cetesc, se adună în grupuri, se sfătuesc și cârciuma lui sta aproape goală. Inceput-a atunci cu zeflemele, cum a știut el mai bine, ba că ce spun cărțile acele sunt povești, ba că eu seduc poporul ș. a. Și procuraturei s'a plâns. Eră prea târziu! Oamenii își petreceau destul de bine și puteau cu poftă râde pe cartea istorisirilor hazlii. Unii au început a zice: de ce să mergem noi, ca să ne batjocorim unii pe alții și să râdem noi de noi în crâșma Jidanului ce ne îneacă cu fumul, când cu mult mai bine ne petrecem aici în plinul soare, ori la umbra teilor și în aerul curat în care cresc plămânile! Și din acele zile numai pățimașii au mai dat pe la crâșmă, până ce mai târziu și numărul acelora s'a redus. Am fost martor ocular, când — nemai putând trăi — Jidanul și-a luat tălpășița din sat.

Nou praznic sufletesc am avut atunci, căci mă vedeam apropiindu-mă de ținta ce mi-o propusesem: *ridicarea poporului către culmile perfecțiunii*.

Minunat e duhul evanghelic! E duh ce chiamă la vieață. Bine cultivat, în loc să scadă crește mereu, se fortifică și devine apă vie și veșnic curgătoare pe care atât de frumos o recomandă Isus în convorbirea cu Samariteanca (Ioan 4, 4—42). Duhul evanghelic a crescut Biserica din grăuntele de muștar ce eră la moartea lui Isus până la mărimea sa de astăzi, când cuprinde tot pământul. Duhul evanghelic e armă cuceritoare în mâna cuceritorilor de popor, armă ce nu se tocește, ci pururea se înoțește și pururea aduce laolaltă părțile risipite ale poporului, dar nu prin groaza ce o produc tunurile mortiere, ci prin atracțiunea sufletească ce o exercită asupra oamenilor. Acest duh m'a ajutat pe mine, ca să

mă pot înșiră și eu între organizatorii poporului. Deși voiu apărea exaltat poate, egoist chiar, susțin sus și tare, că toate cuceririle obținute cu foc și sabie, se sting și pier, și trebuie să piară, pier și cuceritorii ori dacă și nu pier, numele le rămâne în lume ca un fel de spărietoare, Hannibal ante portas, și pier cuceririle forței, fiindcă le lipsește puterea internă, pe când cuceririle duhului creștin sunt veșnice, ca însuș Duhul ce le dă vieață, și sunt veșnice, căci singure aceste cuceriri au puterea centripetală internă.

Eram, în adevăr, mândru de propriile mele fapte. Și cu toată îngustimea cercului în care se mișcă activitatea mea, nu mi-aș fi dat poziția de paroh nici pentru un rang, cât de înalt, din lumea aceasta.

Vasile Gan
protopop.

+ Saul — Pavel.

— Meditație. —

Fapt. Ap. IX. 1--9.

Saul erà o figură aspră și îndârjită. Erà unul dintre acei oameni, cari luptă din toate puterile pentru ținta căreia își închină vieața. Convingerile sale aveau tăria și focul pasiunilor, nădejdea sa erà fanatism, adevărul — supremul principiu de vieață. Aceste însușiri își aveau temeiul în personalitatea sa și mai erau potențate și de mediul în care trăia. Indreptarea înaintea lui Dumnezeu el credeà să o ajungă prin «lege», căci «legea» erà pentru el cea mai sfântă concepție, cel mai înalt factor moral. Tot ce erà pentru el mai scump și mai binecuvântat, tot ce reprezintă pentru el o valoare netăgăduită și care astâmpără sufletul său dornic după lumină — se cuprindeà în «lege». «Legea» erà pentru

el nu numai un îndreptar, o normă pentru viața duhovnicească, ori numai puterea, care îi împrumută valoarea adevărată sufletului său, — ci ea, «legea» devenise temelul și cheazășia veșniciei. Eră pătruns de năzuința după o viață mai înaltă și avea firma credință, că această viață constă în îndeplinirea riguroasă a «legei». Cât de aspru, exagerat de aspru, străjuia el îndeplinirea corectă a poruncilor «legei». Credea fanatic, că în acele slove eră îngrădită suprema sa fericire. «Legea» este o uriașă *moștenire* din stăvechime și o *nădejde* pentru viitor. Moștenirea legământului sfânt încheiat între D-zeu și Izrail, poporul ales. Tot ce să icuește între D-zeu și Izrail vatămă acest vechiu și scump legământ; și doar de firele acestui legământ atârnă perlele făgăduinței în fericirea zilelor ce vor să vină, ținta purtării de grijă a lui Dumnezeu și nădejdea în Mesia. Această nădejde i se prefăcuse în pasiune, care îi robia sufletul și îi încătușă cugetarea cu putere elementară. Saul simția că în istoria lumii, în viața omenimei are să se întâmple o primenire din temelii; el simția «plinirea vremii», — însă așteptă un alt Mesia. Simția cu durere rănile societății omenești, ce făceau impresia neplăcută a descompunerii; vedeă prăbușirea așezămintelor, ce se clătinau de-a binele, iar lanțul strivitor al stăpânirii romane, care sugrumă cu putere Izrailul, lui îi pricinuia cea mai mare durere. Acum ar trebui să se întoarcă tot sufletul spre D-zeu! Inchegându-se cu toții într'o căință și într'o nădejde să-și îndrepte privirile spre zările viitorului, unde se întrezărește zămislirea Mesiei fiul lui David, Mântuitorul!

Și câțiva și începură a vesti că a sosit făgăduitul Mesia, și acela eră — Isus din Nazaret.

Omul care a fost răstignit pe cruce, acela e Mesia?! Acel călcător de «lege», hulitor de D-zeu, acel ce ni-a

batjocorit lăsământul, moștenirea sfântă dela părinți și poruncile lui Moise, și care și-a bătut joc de Izrailul cel adevărat și a pângărit tot ce el ținea de sfânt și dumnezeesc?! Crucea e lemnul rușinei, locul de pierzare al tâlharilor și cel pironit pe ea un suflet demonic, un faimos și cinic despoitor al sinagogelor — acesta să fie fiul proslăvit a lui David strălucitorul, puternicul și a toate cuceritorul Mesia?! Și porni cu o ură sălbatică împotriva creștinilor.

Creștinii cu cari se întâlneă erau însă niște firi blânde și smerite. Nici chiar cu o stăruință răutăcioasă nu puteai vedeă în ei niște hulitori de Dumnezeu; în ochii lor străluceă o lumină senină, dumnezeiască, din inima lor isvorea pacea, bucuria și credința nestrămutată în o învingere deplină. Da! ziceau ei zimbitori — un zimbet, care te încredință, că sunt gata de cea mai înaltă jertfă — Isus a fost Mesia, pentru că a *înviat din morți*. — *Isus a înviat!* Acest cuvânt străbăteă tocmai în adâncul inimei lui Saul și îl făcea să i-se cutremure întreaga ființă. Dacă a înviat Iisus, e lucru foarte limpede că el e Mesia, și dacă Isus e Mesia, atunci el, care a prigonit atât de sălbatic pe creștini: s'a resculat împotriva lui Dumnezeu. Brațul său păcătos s'a îndreptat împotriva lui Iehova cel sfânt! Această idee îi săgetă necontenit inima, oricât se trudeă să scape de dânsa. In asurzitorul sgomot al prigonirilor el auzeă tot mai limpede glasul de mărturisire rezolută, pe cari îl rosteau prigoniții zimbând în chinurile morții: *a înviat!* Și când Ștefan cel ucis cu pietrii și în ultimile svârcoliri ale morții își rosteă cu o seninătate mișcătoare rugăciunea cătră Cel de sus, fiindcă vedeă pe Hristos șezând de-a dreapta lui Dumnezeu: Saul simțea, că echilibrul sufletului său se perde. Indârjirea lui se înmoaie. Atunci el se pre-

gătește de o încercare uriașă: să înece în lacul răsunării ideea ce-l neliniștează. Intreg sufletul său i-se înfierbântă de gândul cruntei răsunării, toate fibrele ființei lui să încordează, să întetesc de ura pierzării, numai ca să asvârle din sine ideea îngrozitoare a Invierei.

Se îndreaptă spre Damasc. Cele două idei protivnice se răsboiesc deja de zile întregi în lăuntru său și simte că puterile îl părăsesc. Privirile i-se pierd în zarea îndepărtată: acolo e Damascul cu coperișele caselor ce se văd din depărtare. Pulberea ce se înalță deasupra orașului atârna în văzduh ca o perdea străvezie și razele aurii ce le trimetea soarele vestind lumea despre faptul dimineții liniștite îi desarmează încordarea conștiinței sale tulburate... «Și fără de veste a strălucit peste dânsul o lumină ce venea din cer. Și căzând el la pământ auzi un glas ce-i zicea: «Saule, Saule pentru ce mă gonești?» Iar el răspunzând a zis: «Cine ești Doamne?» Și Domnul a zis: Eu sunt Iisus pe carele tu îl gonești... Greu îți este ție a te răsboi împotriva boldurilor». Intunerecul, îndoiala pieriră și se făcu lumină. Isus *trăește*, căci s'a arătat lui Saul, deci a *înviat*. Arătarea faptică a Celui înviat l-a modificat cu totul sufletește. El, Saul, s'a răsboit împotriva lui D-zeu. Pe El l-a prigonit mai mult ca pe toți. Intreaga lui vieță de până aci: Dorințele, nizuințele sale curate, luptele, idealul său, toate erau împotriva lui D-zeu! O întregă lume să prăbuși acolo. Acum însă să începe o nouă și proaspătă vieță, căci glasul acela din înălțimi fu iertător și înălțător. A căzut ca un om zdrobit și nimicit și s'a ridicat ca un nou ostaș al lui Hristos. Soarele vieții sale celei nouă este Isus Hristos, căruia îi căzu rob în această sfântă clipă.

Saul deveni Pavel!

Pr. I. P.

† Predică pentru timpul de războiu.

— Pe seama ostașilor. —

Celce este dela Dumnezeu —
graiurile Lui ascultă.

Ioan 8, 47.

Iubiți fiii!

Nu de mult a fost. Un grup de bărbați trecea pe drumul ce duce la gară. Hârtiile roșii din pălării arătau că sunt militari. Au fost înrolați și acum merg să-și facă instrucția, apoi vor trece la front, acolo unde se află în timpurile de față floarea tinerilor, dându-și vieța drept tribut pentru patrie și căminul părintesc. Sunt concentrările de armată pline de frământări. Iritația oamenilor atinge culmea. Auzeam de departe strigăte și larmă mare. Mă apropiu și eu de grup, să aflu ce se petrece acolo. Ce eră? Un nefericit de asentat, altcum nu-i pot zice. Inghițise din alcool cu câteva măsuri mai mult, și mintea nu-i eră la loc; nici picioarele nu-l puteau purta, alții trebuiau să-l târască înainte. Din sberete nu încetă nefericitul. În plină gură strigă: «Nu mă mai rog lui Dumnezeu! Decât să mai zic un «Tatăl nostru»! mai bine îmi spintec cu cuțitul pânțele!» Și unii din mulțime îl compătineau, alții își făceau haz, după cum e obiceiul când ai de făcut cu un smintit.

În groaza ce îl domină în acele zile, se vede, că asentatul a cerșit ceva dela Stăpânul ceriurilor și se vede că cererea nu i s'a primit (dânsul eră de părerea că nu s'a primit). De aci supărarea. Acum își răsbună nenorocitul.

Semnele arată, și e și de înțeles, că căsenii acestui ostaș nu s'au prea îndeletnicit cu deprinderile religioase. În casa lor porunca bisericei: «Priveghiați, neîncetat vă rugați, căci nu știți ziua nici ceasul, în care Fiul omului va veni!» n'a fost ținută nicicând. Altfel nu se poate explica supărarea. S'a rugat însă acuma, când lumina arde la deget. S'a rugat poate a lene și acum — cu gura de jumătate și fără văpaia credinței, care trebuie

să însoțească fiecare oftat îndreptat Celui de sus. Poate fi, deci, mirare, că a fost respins? Rugăciunea, deși poate din neștiința rugătorului, avea și alt cusur. Este oare Dumnezeu slugă? (iartă-mă Doamne că îndrăznesc a-Ți da attribute ce nu se cuvin!). Este supus capriciilor noastre și dator să împlinească tot ce cerem dela El? Acesta a fost păcatul rugătorului: În micimea sufletului său (îi putem zice cu tot dreptul și îngâmfat, căci eră turmentat de beătură), în micimea sa a uitat, că Acela, căruia se roagă este preaputernicul Impărat al cerului și pământului, căruia nimic nu-i poate stă împotrivă. «Munții se cutremură de glasul tunetului Lui. Foc înaintea Lui va merge — zice Scriptura — și va arde împrejur pe vrășmașii Lui» (Psalm 96, 3). În adevăr, mare nesocoteală a se umflă în pene și a se rățoi în fața Atotputernicului, și încă în momentele cele mai critice ale vieții, când pleacă la necunoscut, pe plaiurile, unde se împarte foc și moarte. Nesocoteala se poate numi nebunie, în adevăr însă este hula. Hula împotriva lui Dumnezeu se pedepsiă amar și în Testamentul vechiu. Cetim acolo: «Și trufia ta s'a suit în urechile mele, și voiu pune belciugul meu în urechile tale, și zabale în buzele tale, și te voiu abate în calea pe care ai venit» (4 Imp. 19, 28), și alt loc: «Iar carele va numi numele Domnului (înțelege în batjocură) cu moarte să se omoară» (Leviți 24, 16). În Testamentul nou apoi hulitorul nu poate spera nici o milă. «Tot păcatul și hula — zice — se va iertă oamenilor, iar hula care este asupra Duhului nu se va iertă oamenilor; și oricine va zice cuvânt împotriva Fiului omenesc, se va iertă lui, iar celce va zice împotriva Duhului sfânt, nu se va iertă lui, nici în acest veac, nici în celce va să vie» (Mat. 12, 31—32).

Nesocotit om, repet, ostașul. Nu și-a dat seama de prăpastia în care se aruncă. Depărtând prin vorbe și fapte netrebnice dela noi pe Celce singur ne poate trimite mângăiere — și încă în momentele critice ale vieții — pe cine să ne mai răzimăm? Ostași veniți din războiu povestesc, că făcându-și cruce și rostind câte

un: Doamne ajută! puteau stă liniștiți în ploaia gloanțelor. Increderea în Dumnezeu le alungă frica, ba făceau și haz pe conta câte unei ghiulele ce se sfărâmă înaintea lor. Acești ostași spun, cum veți fi și înțeles dela ei, că ceice numai înjură știu și de Dumnezeu numai în sudalme își aduc aminte, în toate luptele tremurau ca trestia. Mulți au căzut din ei, uneori neloviți de glonte, frica i-a doborât. E mare bunătate credința pentru om și rugăciunea fierbinte ce o înalță cătră tronul ceresc credinciosul. În războiu se pricepe bine prețul credinței, prețul rugăciunei adevărate și nefățărite; în războiu, unde numai Dumnezeu și conștiința cea bună a omului este cu noi. În războiu se vede și nemernicia celor fără Dumnezeu. Războiul, din acest punct de vedere, este și foc curățitor, care alege aurul credinței din noroiul păcatelor. Vă puteți da, deci, seama în ce hal aduce războiul pe cei «tari la cerbice», cum îi numește Scriptură, pe ceice nicicând nu și-au îndreptat sufletele spre înălțimile ceriului, petrecând în desfrânări și păcate, trăind numai plăcerilor trupești. — Pedepsa și-o află încă în această lume. Pedepsă e războiul pentru ei, pe când rugătorilor e proba de foc, care le asigură bunurile cerești la cari și așa râvnesc.

Că a înfăptuit ostașul, de care vorbim, în stare de beție păcatele contra Duhului, ori că părinții nu i-au dat creștere religioasă cum aveau datorința, nu-i ușurează pedeapsa veșnică. Înaintea lui Dumnezeu numără faptul săvârșit. Scuzele ar merge ușor, putându-ne provoca la beție, la glume (că numai am fi glumit, înjurând), la neștiință ș. a. De câteori ne stă în gând o crimă, să ne îmbătăm și să o facem! Nu poate merge așa! Pe Dumnezeu, care știe și cele mai ascunse taine ale inimii noastre, nu-l putem înșelă. La Dumnezeu nu merge ca la oameni. Insaș beția, neștiința, înjurăturile — toate, dar toate sunt crime grele. O crimă apoi nu poate scuza pe alta. Nu că nu scuza, ci îngreunează. De când e lumea pietrele aruncate pe pietrii au format grămadă de

pietrii; astfel și păcatele adunate constituie grămada fără-delegilor ce cauzează moartea sufletească.

Iubiților! Cazul adus la toată întâmplarea este dureros și urit. Mult am stat pe cuget, să vi-l spun ori să-l retac. Mi-am dat seamă, că aducându-l înaintea unii vor zice, că caut titule de blam pentru ostașii ce-și pun viața pentru obște. Mi-am zis apoi iarăș: Nu se poate să tănuim păcatul și să astupăm vinovățiile, căci scris este, că tot ce se săvârșește la întunec va vede lumina! Și e cu mult mai rău a ne acoperi unii pe alții, decât a da pe față greșalele. Acoperirile încurajază pe păcătos. Descoperirea însă poate să fie spre folos. Având fiecare înaintea ochilor un caz cu urmări rele, se va feri a cădea în greșale. Am socotit deci să vă arăt cazul, ca să știți de ce trebuie a vă feri, și ca să fie îndemn pentru voi a vă îndeletnici cu cercetarea și ascultarea serviciilor divine, cu rugăciunea, mărturisindu-vă tot mereu și păcatele și ducând în toate privințele viață trează, care vă face cinștiți înaintea oamenilor și vă asigură și iubirea lui Dumnezeu, care e condiție neapărată la dobândirea vieții de veci. Mi-am ușurat eu astfel greutatea de ce-mi zăcea pe inimă și v'am dat și vouă ocazie a cumpăni urmările faptelor nesocotite. La toată întâmplarea scuză nu puteți avea, cum s'a trudit să aibă bogatul din iad, ce nu făcuse milă cu săracul Lazar, că nu a-ți știut urmările, că de le știți — nu vă aruncați pe panta căderei.

Intreb eu: E mai de preț cinstea, decât rușinea? Mai bun prietin ni e iadul ori raiul? Și mintea și inima ne spun, că omenia și numele bun covârșesc orice alte bunătăți, că vârtutea e lumina, iar păcatul întunerecul. Dacă așa e, de ce să ne alipim de iad și întunec? de ce cu voia să căutăm nimicirea proprie, ca fluturul ce în beția lui își arde aripile, căutând a se apropia de flacăra? Răsboiul și așa arată că soarta noastră și viața ne atârnă de un fir de păr. Dacă murim, și e bine să murim pentru cămin și țară, apoi să murim în cinste și împăcați cu Ziditorul.

Voi, iubiților! plecați pe câmpul de onoare. Bine faceți! Aveți să vă purtați brav, ca să nu dați de rușine numele și pe moși-strămoșii voștri, cari numai cinste au adus numelui de român. Să luptați ca leii și să doborâți pe dușmanul ce caută a călca moșia și caută a scoate din cuib familiile noastre și poate a le robî. Sub brațul vostru puternic să se înfrângă toate încercările lui, ce caută a ne păgubi. Ori încătrău veți fi duși însă, să nu uitați, că — lângă patria pământească — aveți patrie și colo sus în ceruri. Să vă faceți și de aceea vrednici. Să vă rugați deci neconținut. Când lupta ori timpul nu vă lasă a vă ruga, faceți barăm semnul crucei și îndreptați gândul și spre Dumnezeu și credeți tare în puterea Lui. De una să vă feriți: Nu înjurați, nu luați în deșert numele lui Dumnezeu! Nu scoateți vorbe urite din gurile voastre, cari spurcă. Ori vă opresc dela asta mai marii, ori nu vă opresc — voi să nu urmați pe ceice nu au simț și nu se sfiesc a întoarce îmbălăcările prin gura necurată, cum întorci îmbucătura de pâne când ești mai flămând și cauți cu toată graba a-ți stâmpără foamea. O! de ar cunoaște nemernicii cât de rău stă și câtă pierdere morală le aduc îmbălăcările!

Iubiților! Am început cu vorbele lui Isus: Celce este dela Dumnezeu — graiurile Lui ascultă. Cu aceste și încheiu. Sunteți ai lui Dumnezeu, căci de aceea vă numiți creștini. Ascultați de Dumnezeu și împliniți graiurile Lui, cari dela acest loc le-am propovăduit. Țineți sus drapelul oastei și a credinței voastre strămoșești, ca să tresalte și înaintașii noștri din mormânturi. Amin!

Vasile Gan,
protopop.

Pilde și asemănări.

Taina fericirii. Un mare împărat din vremea veche avea un singur copil, pe care-l iubea cu multă gingășie. Ca să-l facă fericit a întocmit pe seama lui un palat minunat, i-a dăruit tot felul de chipuri frumoase, cărți interesante, jucării de tot felul, un cal mic de călărit, o luntre cu care să se plimbe pe lacul din apropierea palatului, și l-a încunjurat cu o mulțime de servitori, cari erau gata să-i împlinescă toate dorințele. Cei mai învățați bărbați din împărăție erau învățătorii prințului, cari să trudeau să-l crească bine, ca să fie cu vremea un împărat bun și drept.

Dar cu toate acestea prințul nu se simțea fericit. Pe fruntea lui se ivise o creastă și din ochi i-se putea ceti dorința după ceva ce-i lipsea.

Intr'o zi a venit în palatul împărătesc un bătrân, care văzând copilul, zise împăratului: «Înălțate împărate, eu pot face copilul înălției Tale fericit, dar trebuie să mă răsplătești pentru aceasta cu ce voi cere! — «Bine» — zise împăratul — «orice ai cere dela mine îți voi da ție».

Bătrânul luă atunci pe prințisor într'o odaie la o parte și scrisese ceva pe un petec de hârtie, dădù apoi prințului în mână o luminare aprinsă și-i zise să țină lumina sub hârtie; după aceea bătrânul se îndepărtă.

Prințul făcù pe cum i-s'a spus; pe când ardea hârtia, pintre flăcări s'a văzut o scrisoare vânăta, care spunea următoarele: «Să nu treacă nici o zi. În care să nu faci măcar unui singur om vre-un bine».

Prințisorul s'a ținut de această povață și a ajuns om fericit, bucurându-se de binele pe care-l făcea oamenilor.

O făgăduință veche. Sunt clipe în viață, când ni-se pare că totul se clatină sub picioarele noastre și nu avem nici un razim sigur, de care să ne prindem. Chiar și iubirea lui Dumnezeu ni-se pare că se clatină. Dar nu Dumnezeu se clatină, ci noi și credința noastră. Fiindcă nădejdea și încrederea noastră e ca o trestie bătută de vânt, ni-se pare că ni-a părăsit Dumnezeu cu harul său.

Această rătăcire trebuie să o alungăm din sufletul nostru și să ne sprijinim de stânca neclătită a făgăduinței ce se cuprinde

în aceste cuvinte: «Muta-se-vor munții, și clătina-se-vor colinele dar mila mea nu va lipsi dela tine, nici legătura păcii mele nu se va lua», zice Domnul, cel milostiv ție» (Isaia 54, 10).

*

Scara iubirii, are trei trepte: iubirea pentru iubire, iubirea care nu se cugetă la răsplată și iubirea pentru ură.

Pe treapta cea dintâi se găsesc oameni mulți. Mântuitorul a văzut pe această treaptă chiar vameși, prin urmare oameni păcătoși. Să stai pe această treaptă nu e lucru rău, dar nici cu mare laudă (Mat. 5, 46—47).

Pe treapta a doua stau aceia, cari nu așteaptă răsplată pentru iubirea lor. De aceștia sunt puțini, bunăoară părinții cari cu desinteres poartă grijă de fii lor.

Pe treapta a treia s'au urcat foarte puțini oameni, anume aceia cari s'au apropiat de Hristos.

Până la care treaptă ai ajuns tu?

*

Rugăciunea. Unii oameni cred că pot trăi fără rugăciune, dar aceasta se întâmplă spre paguba vieții lor sufletești. Căci fără să stai, măcar din când în când, dar e bine să stai cât mai des, în legături cu Dumnezeu, nu se poate coborî în sufletul tău duhul viu al unei frumoase vieți creștinești. Fiecare pom are rădăcină, pe care oamenii nu o văd și care nici nu se poate numi frumoasă, dar atât e de trebuincioasă, încât pomul fără de ea n'ar putea trăi. Ceeace este rădăcina pentru pom, aceea este rugăciunea pentru suflet. Florile și roadele vieții noastre creștinești atârnă dela această rădăcină.

*

Biruința împăratului. Un împărat chinezesc avea foarte mulți dușmani. «Veniți» — zise el ostașilor săi — «să biruim pe dușmanii noștri».

După o luptă scurtă dușmanii împăratului s'au dat prinși, dar împăratul în loc să-i pedepsească, cum credeau ostașii săi, că va face, îi primi cu vorbe bune și îi iertă.

Ostașii s'au mirat de această purtare a împăratului și îi ziseră: «Ai zis că vrei să prăpădești pe dușmani și acum i-ai iertat?»

«Eu cred că i-am nimicit», — zise împăratul — «nu vedeți că acum s'au îmblânzit și nu-mi mai sunt dușmani, ci s'au făcut prietini ai mei». Abia atunci au înțeles ostașii ce biruință mare au câștigat ei.

N. B.

Mișcarea literară.

„Mângăiați poporul“, cuvântări bisericești de *Dr. Ioan Lupaș* și alți preoți din protopresbiteratul Săliștei. Sibiiu. Tiparul Tipografiei arhidiecezane, 1916. Pag. 321. Prețul 2 cor.

Acest volum de predici a apărut în «Biblioteca Șaguna», redactată de părintele protopop *Dr. Ioan Lupaș* și conține 36 de predici, dintre cari jumătate se datoresc D-sale, iar jumătate altor preoți din tractul condus de D-sa cu adevărată cinste și râvnă pastorală.

Ne spune însuș titlul volumului, că aici nu e vorba de un mănunchiu de predici, cari să expună în mod sistematic diferitele adevăruri ale credinței și moralei creștine, ci ele sunt dovezi despre felul cum a știut preoțimea noastră să ducă lumină și mângăiere în sufletele credincioșilor noștri rămași acasă cu inima cernită pe urma plecării la oaste a celor mai aleși și mai viteji ai neamului nostru. Scopul principal al acestor predici e prin urmare întărirea credincioșilor rămași acasă în credință și în celelalte virtuți, pe cari războiul actual le-a pus la grea încercare și tocmai lacrimile multe stărnite din ochii multora s'au încercat autorii acestor predici a le svântă.

Chiar și în prefață ni se spune, că scopul lor a fost să mângăie poporul «întărindu-i credința, nădejdea și dragostea creștinească, îndemnându-l la fapte de jertfă pe altarul binelui obștesc și la milostenie pentru deaproapele obidit, sfātuindu-l la muncă trează, la cruțare neinteruptă, la îndeplinirea tuturor datorințelor și la o întocmire cât mai înțeleaptă a traiului său nu numai în cele materiale, ci și în cele sufletești».

Va fi deci greu să aflăm într'ânsele aceea unitate, care constituie una din cele mai esențiale calități ale predicilor sistematice, cari se ocupă cu tratarea după regulile omiletice a adevărurilor singuratice ale învățaturii creștine. Căci acolo, unde scopul principal este punerea unui zăgaz multelor lacrimi vărsate pe urma războiului, e foarte greu a expune în legătură cu svântarea lacrimilor vre-un adevăr, în mod absolut sistematic. Chiar coardele sufletului nostru pretind o atingere mai multi-

laterală și astfel unitatea unei predici, menită a atinge toate coardele înviforate ale inimilor de azi, e mai mult relativă.

Cu atât mai mult corăspund predicile acestea menirii lor tocmai prin faptul, că ținta lor de căpetenie nu este aceea a unor predici, cari tratează în mod sistematic adevăruri eterne ale bisericii noastre. Deci aprecierea predicilor acestora cade sub punctul de vedere expus. Chestia de căpetenie ar fi acum, ca întâiu și întâiu să constatăm, cari coarde ale inimii le-au atins predicatorii noștri, adecă căror necesități sufletești ale credincioșilor s'au străduit să satisfacă. Sub acest raport găsim în genere, că e greu a emite o părere generală asupra unor predici scrise și rostite de diferiți autori. Aici nu e vorba de aceiași credincioși și de acelaș păstor și prin urmare nu poți zice: un anumit preot a atins în decursul acestui războiu cele mai vitale chestiuni ale sufletelor îndurerate ale credincioșilor săi. A judecă deci asupra faptului, că fiecare autor din aceste predici cari clipe ale vieții sale pastorale s'a năzuit să le folosească ținând predici, se poate numai în cazuri concrete, dar nu în general.

A doua problemă ar fi constatarea felului, cum au știut cuvântătorii noștri la acele ocazii să se coboare în sufletul credincioșilor lor. Cari coarde ale inimilor le-au mișcat, și în ce chip? Aceste sunt cele două întrebări cari pot avea loc aici.

Vom află aici o multiplă atingere a cordelor inimilor cernite. Cutare predicator mângăie pe credincioșii săi cu aceea, că trebuie să suferim și noi ca Hristos, căci suferința e premisa oricărei ridicări la o adevărată vieată. Se face apoi apoteoza muncii, atât de necesară în zilele de azi, a muncii împrumutate, unii pentru alții. Alt predicator află, că credincioșii săi au lipsă de a li se vorbi despre credință cu ocaziunea unui sf. Maslu, fără a vorbi în legătură cu războiul, și faptul acesta e admisibil, căci în decursul războiului încă pot fi momente, cari reclamă necesitatea de a privi pe lângă prisma războiului și prin o prismă mai curată. Un predicator știe să întărească și prin fapte istorice persistența în răbdare a credincioșilor săi. Găsim aici îndemnuri cătră elevi la finea anului școlar. Se pune la inima credincioșilor cercetarea bisericii, — cu ocazia unei predici de Rusalii, — căci ea e scutul legii și limbii noastre. Tot cu ocazia unei predici de Rusalii aflăm atinsă altă coardă a inimii, aceea

a iubirii. Sunt chemați credincioșii să se abată la căile Domnului, căci războiul de azi e un rezultat al faptului, că omul cu toată puterea cearcă să rupă legătura cu Dumnezeu. Ni se prezintă și o predică în care se expune care e înțelesul rugăciunilor la sf. Maslu, ni se dă o predică despre crutare mai ales în zilele grele de acum. Aflăm două cuvântări despre pocăință, carea trebuie să o facem astăzi spre mântuirea noastră. Găsim predici rostite în legătură cu eroi căzuți pe câmpul de luptă, trei predici ținute la ziua marelui proroc Ilie în 1915, o cuvântare de mângăiere cu ocazia înmormântării surorii de caritate Florica Manta, care jertfindu-și vieața alinând ca soră de caritate suferințele soldaților răniți, a dat dovadă despre creșterea aleasă, cu care un preot român știe să împodobească pe membrii casei sale. E frumoasă predica, ținută în August 1915 în Săliște din prilejul împlinirii alor 85 de ani ai Maiestății Sale Regelui nostru Francisc Iosif I. Aflăm o predică frumoasă rostită în August 1915 cu ocazia sărbătorii sf. Adormire a Maicii lui Dumnezeu, una cu prilejul deschiderii anului școlar la școala din Săliște în 5 Sept. 1915, una la înmormântarea avocatului Dr. Bucur Băra, care și-a făcut datoria față de neam și stat.

În mai multe predici e atinsă coarda iubirii, chiar și în predica «Purtați sarcina unul altuia». O predică a fost ținută la Ziua Crucii, alta la ziua sf. Nicolae, alta întru amintirea lui Virgil Onițiu, toate trei în 1915. — Găsim și o predică care se ține cu ocazia pomenirii binefăcătorilor unei biserici.

De ziua Crăciunului încă aflăm o predică de războiu în volumul acesta.

O coardă tremurătoare a inimii ascultătorilor a putut să atingă și cuvântarea rostită în Decembrie 1915 cu prilejul înmormântării glotașului german Hermann Landesmann din Nürnberg, înghețat pe muntele «Frumoasa» deasupra Săliștei. Mulți ascultători se vor fi gândit atunci, că și cei plecați ai lor pot ajunge soarta ostașului Landesmann, dar îi mângăie nădejdea, că și aceia vor fi înmormântați cu preoți, care poate în limbă străină, dar înțeleasă de Părintele luminilor, să se roage pentru odihna sufletului lor.

Cetitorul mai are ocazie să cetească două predici de războiu la Anul nou, una despre cutremurul de pământ din Ianuarie

1916, și două cuvântări în legătură cu ridicarea orfelinatului din Sibiu.

Acestea ar fi ocaziunile pe cari autorii volumului de față le-au folosit mângâind poporul. Despre felul cum au știut la acele ocazii să-l mângăie, găsim că ei s'au știut atinge de acele coarde ale inimilor îndurerate, cari erau mai sensibile. Căci acolo și trebuie alinare. Și e frumos lucru, că sufletele credincioșilor unui tract primesc alinare în chipul acesta, căci azi e mai mare lipsa de mângăiere, dar și sufletele sunt mai aperceptibile în fața primirii mângăierii izvorite din sfânta Scriptură.

O notă nouă aproape este, că în aceste predici găsim citate din poezii Eminescu, Alecsandri, Vlahuță, Coșbuc, ceea ce aduce cu sine ca predicile să poată fi și mai la înțelesul poporului. Trebuie să fim însă cu băgare de seamă când cităm în predicile noastre din poezii, ca să nu introducem momente profane în predică.

Ar fi să se pună apoi mai mare pond pe exemple luate din viața zilnică. Exemple din sfânta Scriptură găsim pretutindenea în aceste predici, dar până la pag. 93 nici un exemplu luat din viață nu aflăm. Folosind exemple din viață la pag. 93, pag. 157—158, 187, 218—319, e ușor să vedem, că predicile, cari conțin aceste exemple au mai multă unitate.

În unele locuri nu e ales bine titlul. Bunăoară în predicile dela pag. 50, 80, 116, 131, 137, 146. Acest defect însă e neînsemnat, căci scopul urmărit de cuvântători de bună seamă s'a ajuns și prin urmare credincioșii au aflat mângăiere. Întru cât dar predicile n'au pretenția unor predici sistematice, cari să trateze după regulile omiletice adevărurile religiei creștine, putem zice cu inimă liniștită, că ele și-au ajuns scopul și astfel numai laudă putem munca preoțimii din tractul Săliștei, iar scrierea o recomandăm tuturor aceluia, cari vreau să intre în șirurile preoților cari, ca și preoții din tractul numit, consideră de cea mai sfântă datorie a lor răspândirea cuvântului lui Dumnezeu, mai ales acum în zile de jale și durere.

Dr. Gh. Comșa.

*

„Pagini Literare“. O mână de oameni harnici, cari simt că *au ceva de spus*, pătrunși de duhul aceluiaș ideal, au hotărît să ridice steagul. Și l-au ridicat. Luptătorii sunt bine echipați —

sufletește. Nu le lipsește energia, nici avântul. Dela stăruința și *trăinicia* acestui avânt și dela tăria voinții conducătorului va atârna cinstea steagului și triumful final.

Invingătorii nu vor primi decorații de războiu. Nici nu li-se cade să lupte pentru «decorații». Se vor bucura însă de recunoștința vremii, care va desvâli vrednicia lor după dreptate. Iar *aceasta-i* cea mai nobilă decorație! N'o câștigi decât punându-te în slujba pregătirii unor zile mai bune...

«Secerișul este mult și secerătorii tot mai puțini»... Demonul distrugerii nu ne cruță de loc. Rândurile celorce «binevestesc» se răresc pe zi ce merge, iar noi rămânem tot mai singuri. Am plânge, căci plânsul îți ușurează durerea, dar nu mai putem. Ne-au secat lacrimile... Să *ne* plângem? Ar fi o lașitate, pentru care ziua de mâne ar arunca osândă veșnică asupra noastră.

Dar mulțimea se sbate în spasmul desperării. Ea *trebuie* mântuită. Iată de ce devine tot mai grea sarcina celorce *rămân*; a acestora e datorința de a revărsa duhul blând al mângâierii în sufletele celor năcăjiți. Această nobilă misiune o are noua revistă «*Pagini Literare*». Pentru zilele noastre ea e o senină revelație. Foiletoanele ziarelor, scrise cu caracteristica pripă a publicisticeii cotidiene, sunt — flori de-o zi. Ele nu-ți prea pot da o trainică hrană sufletească. Răslețele cazuri de excepție ne *întăresc* numai constatarea. «*Pagini Literare*» vor fi în stare să satisfacă exigențele sufletești ale cetitorilor cu atât mai mult, cu cât în jurul acestei reviste s'au grupat aproape toate condeiele de seamă ale Ardealului, iar conducerea ei e în mâna unui bărbat vrednic de toată încrederea: V. Stanciu.

Pe lângă partea literară și științifică, datorită unor scriitori ca Agârbiceanu, Ciura, Cotruș, Dr. Lupaș ș. a. coloanele revistei le împodobesc numeroase fotografiile de actualitate și desene de ale binecunoscutului student universitar Al. S. Iorga.

Fără îndoială, că redactarea unei reviste e împreună cu multe greutăți. Și mai ales de ordin material. Bunăvoința și căldura publicului cetitor însă le va putea înlătura. Insuflețirea, cu care au fost primite «*Paginile Literare*» ne dă motiv de bune nădejdi. Deci, pe aripile avântului nobil: Înainte!

N. Colan.

CRONICĂ.

† Premiul „Revistei Teologice“ pe anul 1916 s'a expedit deja tuturor acelor abonați, cari pe acest an și-au achitat întreg prețul abonamentului. Astăzi, când prețul hârtiei și al tiparului s'a scumpit atât de mult, va înțelege oricine jertfele ce le-am adus tipărind o scriere de 140 pag. — pentru a o împărți *gratuit* în sute de exemplare. Dar le-am adus cu drag, convinși fiind că cele „26 predici la credința creștină sau tâlcuirea crezului“, datorite P. S. Sale episcopului *Nicodem al Hușilor* care le-a tradus după un autor ortodox, vor face un foarte bun serviciu preoților în zilele de acum, când datoria de-a arunca semința învățăturilor evanghelice în sufletele primitoare e mai mare. De alte volume de predici apărute la noi, acestea se deosebesc prin caracterul eminent religios, ce-l posed. Le-am putea numi *o dogmatică pentru popor*. Preoților le rămâne ca ici-colea, unde se va potrivi, să întrețese momente de actualitate, în legătură cu războiul, de cari astăzi se îmbie mulțime.

Toți ceice vor trimite prețul abonamentului la revistă pe a. 1916, vor primi acest volum de predici, chiar dacă sunt în restanță cu abonamentul pe anii trecuți.

În fine atât în numele redacției «Rev. Teol.» cât și al celor ce au primit volumul de predici, aducem cele mai călduroase mulțumite P. S. Sale părintele episcop *Nicodem al Hușilor*, pentru pânea ce în aceste zile grele s'a frânt pentru poporul nostru prin munca și până acum foarte bine cunoscută la noi a P. S. Sale. Dumnezeu să-i țină puterile, ca să poată fi spre

folosul bisericei și a neamului nostru și de aici încolo!

† **Voturile congresului.** În congresul electoral și-au dat votul lor 114 deputați. Dintre aceste voturi au primit: P. S. Sa părintele episcop *Ioan al Aradului* 12, P. S. Sa părintele episcop *Miron al Caransebeșului* 24, I. P. C. Sa părintele arhimandrit *Vasile Mangra* 71, iar 7 bile au fost albe.

† † **Avram P. Păcurariu**, protopopul Hunedoarei și Nestorul protopopilor noștri, a trecut la cele veșnice la vârsta de 79 ani.

Defunctul și-a făcut studiile teologice la seminarul din Carloviț, unde a fost trimis de mitropolitul Șaguna. În decursul preoției sale de peste o jumătate de secol, s'a distins ca un devotat și cuțernic slujitor la altarul Domnului și ca un harnic sfătuitor și conducător al poporului.

În zilele din urmă venise la Sibiu, ca să vadă congresul. Mănat de simțământul unei sincere pietăți față de memoria Marelui arhiereu Șaguna, care i-a dat darul preoției și l-a inspirat cu duhul evanghelic, a plecat în peregrinație la Rășinari.

Abia întors acasă la Hunedoara, s'a mutat în lăcașurile dreptilor. Dumnezeu să-l odihnească!

† **Activitatea congresului nostru** ordinar s'a redus aproape numai la discuții în legătură cu verificarea mandatelor protestate. Peste rapoartele consistorului mitropolitan și peste cele ce se puteau spune și hotărî în legătură cu ele s'a trecut repede la ordinea

zilei. Astfel acest congres nu va lumina de loc viața noastră bisericească. Cu atât mai mare e datoria organelor inferioare și îndeosebi a preoțimei noastre, ca să-și pună în lucrare toată dragostea pentru a întări viața sufletească a bisericii celei vii.

† **In legătură cu alegerea de mitropolit «Unirea»** dela Blaj, vorbind de marile interese comune ce au să le rezolve bisericile noastre surori, spune următoarele cuvinte, pe cari cu bucurie le încreștăm la acest loc: «Cele două biserici în decursul istoriei au emulat una cu alta, s'au sprijinit una pe alta, dar nu au ridicat bariere una în calea alteia. A fost și este aceasta o tradiție a conducerii eclesiastice de ambele părți, pe cari au păstrat-o înaintașii noștri cu scumpătate. Peste micile frecări și veleități confesionale s'au știut avânta toți oamenii noștri de seamă, de câte ori a fost vorba de interese mai înalte, comune, iar ceice cu predilecție își aflau plăcerea în a provoca desbinări de natura aceasta, paralizând acțiunea comună, au fost întotdeauna puși la locul lor».

† **Predici pentru ostașii dela front.** Asemenea predici în românește până acum nu avem. Trei preoți mobilizați din țară fac apel la colegii lor să compună asemenea predici, dintre cari cele mai succese se vor publica într'un volum. «In campanie nu e ca acasă, ca în timp de pace. Acasă ai și izvoare destule, ai și timp și depinde de tine ce vrei să vorbești. In războiu

nimic din toate acestea. In războiu împrejurările și momentul îți dictează. Dacă n'ai cunoștințele necesare și deprimerea cuvântului, pierzi momentul, care poate fi din cele mai însemnate» («Amvonul» Nr. 2, 1916).

E bine a întrebuiți experiențele altora pe acest terep. Nu-i destul să storci ostașilor lacrimi de duiosie vorbindu-le de cei iubiți, rămași acasă. Trebuie să le vorbești cu eroism moral, pregătindu-i ca să înfrunte orice cu toată încrederea în Dumnezeu. Predicile scurte și pline de foc sunt cele mai potrivite. Preotul german *Wilhelm Richter* ne dă câteva schițe a predicilor ce le-a ținut soldaților dela front (*Der Herr ist der Friede*, 1915). El și-a luat texte biblice scurte, în legătură cu cari a spus câteva cuvinte de întărire morală. D. ex.: «Dumnezeu este scăparea noastră și puterea» (Ps. 45, 1). — «Inima omului cugetă la căile sale, dar Domnul îndreaptă pașii săi» (Pilde, 16, 9). — «Trimateți seceri, că a sosit secerișul» (Ioan 3, 13). — «Că bine este cu darul să se întărească inima» (Evrei 13, 9). — «Nu te teme, că te-am mântuit pe tine» (Isaia 43, 1). — «Intunerecul a trecut și lumina cea adevărată iată răsare» (I Ioan 2, 8). — «Pace ție, nu te teme, nu vei muri» (Judecătorii 6, 23). — «Domnul este scutitorul vieții mele, de cine mă voi înfricoșa» (Ps. 26, 2). — «De vei crede» (Ioan 11, 40). — «Că nu ni-a dat nouă Dumnezeu duhul temerei, ci al puterii și al dragostei și al întregii înțelepciuni» (II Timot. 1, 7) etc.